

МУДРІСТЬ НАРОДНА

Латиські прислів'я та приказки

МУДРІСТЬ НАРОДНА

Збірник п'ятий

**ЛАТИСЬКІ ПРИСЛІВ'Я ТА
ПРИКАЗКИ**

**Упорядкував та переклав
Володимир Канівець**

*Видавництво художньої літератури
«Дніпро» Київ — 1972*

Книжкова фабрика «Жовтень»

ВСТУПНЕ СЛОВО

Спроквола, добпраючи слова, ніби золоті зерна, веде свою розповідь латиський селянин чи рибалка. І раз у раз в гурті вибухає веселий сміх. Та й як не сміятися, почувши отаку дотепну характеристику: «Парубок — як дуб, а розум — дупло в дубі». І хоч це давно відоме, багато разів вживане прислів'я, але воно завжди захоплює своїм глибоким змістом, тонким гумором, образністю.

Латиські прислів'я та приказки склалися протягом багатьох віків. Вони ввібрали в себе величезний досвід з багатьох галузей суспільного виробництва, матеріальної та духовної культури латиського народу, його історію, ідеали, побут, звичаї, все багатство народної мудрості.

Довгий час латиський народ перебував під соціальним і національним гнітом місцевих поміщиків та німецьких баро-

нів, які захопили латиські землі ще в XIII ст. Не могло бути й мови про розвиток національної писемної культури й мистецтва, а тому усна поетична творчість була єдиним виявом духовного життя народу, який з покоління в покоління передавав своє мудре й до тепле слово, втілював у ньому прагнення трудящих до визволення, мрії про краще життя.

Прислів'я та приказки стали одним з найпопулярніших і найактивніших жанрів латиського фольклору, який тематичним багатством і художньою довершеністю своїх численних зразків ще раз стверджує важливу думку О. М. Горького про те, що «народ не тільки сила, яка створює всі матеріальні цінності, він — єдине і невичерпне джерело цінностей духовних, перший за часом, красою і геніальністю творчості філософ і поет, який створив всі великі поеми, всі трагедії землі і найвеличнішу з них — історію всесвітньої культури» *.

Традиційні прислів'я та приказки мають велике значення для сучасності не

* М. Горький, Про літературу, К., Держлітвидав УРСР, 1954, стор. 38.

лише як поетичне джерело, мовна скарбниця для художньої літератури, але й як популярні в розмовній практиці афористичні вирази, самобутні перлини сконденсованої народної думки. Не оцінене значення мають вони і в освоєнні мовного багатства того чи іншого народу.

Якщо порівняти тематичний діапазон латиських прислів'їв та приказок з темами і мотивами цього фольклорного жанру в східнослов'янських народів, то помітимо чимало спільного.

В українців, росіян і білорусів частина прислів'їв та приказок була створена в зв'язку з окремими календарними датами. В них відбилися цікаві спостереження народу за навколишньою природою, за діяльністю людини. Це допомагало людям якоюсь мірою передбачати погоду, тому деякі з цих прислів'їв і по сьогодні не втратили свого значення. Поетичне узагальнення цієї форми людського пізнання знаходимо і в багатьох латиських прислів'ях, зокрема: «Рік року не брат», «Чим тепліше літо, тим лютіша зима» тощо.

Цікаво, що у латиських прислів'ях та приказках лише зрідка зустрічаються веснні мотиви, а якщо й натрапляємо на

них, то за своєю тематикою вони наближаються до зразків відповідних жанрів росіян, українців та білорусів.

Чимало спільних явищ з життя і побуту східнослов'янських і латиського народів у прислів'ях та приказках висвітлюються по-своєму, в найрізноманітніших аспектах, що сприяє збагаченню світової скарбниці народної мудрості.

Навіть у тих випадках, коли маємо в прислів'ях та приказках латишів і, скажімо, українців спільну тему, вона розкривається у своєрідних національних образах, у специфічних, вироблених усною традицією мовних формах.

При глибшому дослідженні латиських прислів'їв та приказок можна знайти в них деякі спільні мотиви із зразками цього фольклорного жанру в інших народів, зокрема в народів арабського Сходу, стародавніх греків і римлян, Європейських народів, народів Кавказу, Середньої Азії, Російської Федерації.

Окремі цікаві прислів'я та приказки, що й нині побутують серед латишів, ми почуємо в дуже багатьох народів. Мабуть, нині вже неможливо встановити, де склалося таке прислів'я, як «Рука руку мие».

Прислів'я «Рука руку мие — обидві чис-

ті» в латиському фольклорі перетворилося навіть у загадку: «Дві сестрички одна одну мнють, обидві чисті» — і навіть використане в таких рядках народної пісні: «Рука руку мие, хто ж личко умие?» *

Про типологічну подібність окремих фольклорних образів свідчить і латиська народна пісня про те, що і в пеклі пан не працюватиме, він в казані сидітиме, а ми — дрова підкладатимемо, що перегукується з російським прислів'ям: «Значить, будемо ми й на тім світі панам служити: вони будуть в казані кипіти, а ми дрова підкладати». Згаданий мотив знаходимо і в українському народному анекдоті. Трудящі маси, творці поетичних цінностей, з властивим їм почуттям гумору, в дошкульному дотепі викривали соціальну несправедливість експлуататорського суспільства.

Звичайно, серед різноманітних латиських прислів'їв та приказок, як і в кожного народу, є зразки, де стверджуються відсталі погляди, зокрема на жінку, свекруху, родичів, протиставляються

* Зб. «Мудрость двух народов». Рига, 1967, стор. 32.

батько — матері або, навпаки, діти — батькам та інше, що пояснюється соціально-побутовими умовами, в яких ці зразки усної народної творчості створювалися. Однак вони займають незначне місце серед тематичного багатства латиських прислів'їв та приказок і в наш час зустрічаються в живому побутуванні дуже рідко.

Високо оцінюючи народні прислів'я та приказки за їхній глибокий зміст, В. І. Ленін зауважував: «Бувають такі крилаті слова, які з дивною влучністю виражають суть досить складних явищ» *.

Прислів'я та приказки в сучасній народній поетичній творчості, мабуть, найміцніше пов'язані з традицією. Адже переважна частина старих прислів'їв та приказок така ж актуальна, як і кількадесять років тому. Вони так само мудро і гостро націлені супроти негативного в нашому житті й побуті, з високим пафосом стверджують здорові моральні норми, все нове, передове.

В перекладі українською мовою збірник латиських прислів'їв та приказок ви-

* В. І. Ленін. Твори, т. 20, стор. 257.

ходить вперше. При доборі матеріалу для нього було використано видання Інституту мови та літератури Академії наук Латвійської РСР «Latviesu sakamvārdi un raņunas» («Латиські прислів'я та приказки»).

Володимир Бойко

Своя земля — мати,
чужина — мачуха.

Всякий птах
своє гніздо
любить.

**Батьківщина і свобода —
найсвятіше,
найдорожче на землі**

Молот і серп — радянський герб.

○

**Ленін згуртував народи під стягом
свободи.**

○

**Без Ленінових порад не було б і вла-
ди Рад.**

○

Партії слово для нас святе.

○

**Партії програма веде в комунізм
прямо.**

**За Леніним пішли — волю й щастя
знайшли.**

○

Народові єдність, як птахові крила.

○

**Радянський народ завжди дивиться
вперед.**

○

Наша країна дружбою міцна.

○

В братерстві наша сила.

○

**Колись жили — сльози лили, тепер
живемо — щастя куємо.**

○

Жити — батьківщині служити.

○

**Батьківщина і свобода — найсвятіше,
найдорожче на землі.**

○

**Людина без батьківщини, як птах
без пісні.**

Людина без батьківщини все одно
що птах, який покинув своє гніздо.

○

Кожному своя батьківщина люба.

○

Всякий птах своє гніздо любить.

○

Біль народу — кожного біль.

с

Краще вмерти, ніж забути свій на-
род.

○

Своя земля — мати, чужина — мачу-
ха.

○

Дим батьківщини тепліший, як во-
гонь на чужині.

○

Дим в рідній стороні миліший, як
сонячне проміння на чужині.

○

У чужому краю і влітку нічого гар-
ного немає.

Хліб їдять скрізь, але на батьківщині він найдобріший.

○

У батьківській хаті і суха шкоринка добріша за печеню на чужині.

○

Краще в своєму краю пити воду із щербатого глечика, як на чужині із золотого.

○

Краще дома камінь до каменя класти, як на чужині бути старостою.

○

Хто не проклав борозни на батьківщині, той не оратиме і на чужині.

○

Де нас нема, там телята мед п'ють, а де ми, там і теплої води нема.

○

В єдності — сила.

○

Що один не може, те громада зробить.

Багато рук важку пошу піднімуть.

○

Більше рук — менше мук.

○

Однією хворостиною хати не заметиш, збери пучок — мітла буде.

○

Одна бджола багато меду не наносить.

○

Одиноке дерево всі вітри гнуть, а лісу й буря не зламає.

○

Один кінь далеко не забіжить.

○

Коли працюють дружно, робота йде на лад.

○

Громадою і дуб звалити можна.

○

Семеро одного не бояться.

Допомога скрізь потрібна.

○

Навіть миша може зарадити левові у біді.

○

Біда на двох — півбіди, радість на двох — дві радості.

○

Одна рада — добре, а дві — ще краще.

○

Дві голови завжди розумніші, як одна.

○

Багато голів — багато порад.

○

Четверо очей завжди бачать краще, як двоє.

○

Ходімо, брате, однією дорогою, одну думу думатимемо.

Двоє більше бачать, ніж один.

○

Тримайтеся, як бджоли, в одному рою.

○

Чого в одного нема, те в інших є.

○

Хто не хоче іншому з дороги зійти, той сам далеко не зайде.

○

Двоє віслуків на кладці не розминуться.

○

На людях і смерть легша.

○

Ладен глицю жувати, аби вільним бути.

○

Краще ходячи вмерти, як жити в неволі.

○

Краще прожити один день чесно, як тиждень безчесно.

Мир буде, ворожнеча руйнує.

○

Життя — не рабство, а боротьба.

○

Хто сміливий, той щасливий.

○

У кого сміливе серце, того щастя любить.

○

Перед сміливим усі двері відчинені.

○

Хто за дверима сидітиме, той схід сонця не побачить.

○

Сміливому належить увесь світ, боагузу — запічок.

○

Будь хоробрим не на печі, а в борні.

○

Хто любить життя, той про страх не думає.

Герой ніколи не вмирає, він в народі живе.

○

Дуби ламаються — не гнуться, герої вмирають — не скоряються.

○

Хто батьківщину захищає, той будь-якого ворога здолає.

**Правда
все переможе.**

**Бідний живе
правдою,
багатий — грошима.**

Де народ, там і правда

Ленінська правда світліша за сонце.

○

Правда — шлях народу.

○

Справедливість — найкраще добро на світі.

○

Правда все переможе.

○

Найдорожче в світі — правда.

○

Правда дорожча за золото.

**Хто правду каже, тому кожен ві-
рить.**

○

**Кожен про правду сурмить, та не
всяк її любить.**

○

Краще одна правда, як сто неправд.

○

**У правди багато супротивників, у
доброї людини — ворогів.**

○

Будь правдивий і нікого не бійся.

○

**Добро робити легше, як казати
правду.**

○

Правдою важче жити, як брехнею.

○

З правдою далі підеш, як з брехнею.

○

**Як жити неправдою, то краще вмер-
ти.**

**Правдива сльоза солодка, неправди-
ва — гірка.**

○

Правди на безмені не виважиш.

○

**Не завжди там правда, де багато га-
ласують.**

○

Хто неправду посіє, той пожне лихо.

○

**Краще прикусити язика, ніж казати
неправду.**

○

Правда гірка, вона очі коле.

○

Гірка правда, та дає плоди.

○

**Хто лестоці любить, тому правда
гірка.**

○

**Брехливий упаде один раз і не під-
ведеться, а правдивий упаде десять
разів, але підведеться.**

З правдою можна обійти весь світ.

○

Соромно вкрати, а правду казати не соромно.

○

Ведмедеві не треба щоразу нагадувати, що він ведмідь.

○

Довго правду душили, та не задушили.

○

У справедливості довгий вік.

○

Правда ніколи не вмирає.

○

Кривда ніколи не переможе правду.

○

В улесливих словах мало правди.

○

Краще сказати коротку правду, ніж довгу брехню.

У брехні короткі ноги, її можна швидко впіймати.

○

Хто один раз сказав неправду, тому більш не вірять.

○

Бідний живе правдою, багатий — грошима.

○

У бідняка — бідняцька правда.

○

Коли в сови хвіст зацвіте, тоді селянин правди в пана доб'ється.

○

Багатий багатого захищає.

○

Не йди з кульгавим танцювати, а в багатого правди шукати.

○

Кінь з вовком судився, тільки хвіст від нього лишився.

Не пускай іншим туману в вічі.

○

Совість та честь дім бережуть.

○

Живи чесно — будеш щасливий.

○

Краще жити недовго, та чесно, ніж довго, та безчесно.

○

Краще чесно змерти, як нечесно жити.

○

Добра слава краще за золото.

○

Добру славу далеко чути.

○

Який сам, така й слава.

○

Доброму добра слава.

○

Честь честі шлях прокладає.

Доброчесність іде по дорозі, недоброчесність — узбіччям.

○

Доброчесності не заховаш у кишені.

○

Шануй інших, то й тебе шануватимуть.

○

Хто чужої честі не береже, той своєї не матиме.

○

Лихі люди шукають в інших зле, а добрі — добре.

○

Голий, та не злодій, бідний, та чесний.

○

Краще окрасць хліба жувати, та бути чесним, ніж буханець мати, та бути безчесним.

○

Краще чесно жити в халупі, ніж безчесно в палаці.

У кого нема сорому, в того нема й честі.

○

Сором не дим, очей не виїсть.

○

Пусти чорта в церкву, він на олтар ногами залізе.

○

Мене дома не було, коли сором на білому барані тут їздив.

○

У нього совість — мов діряве решето.

○

Будь хазяїном свого слова.

○

Хоч траву їж, а свого слова дотримайся.

○

Пообіцяй мало, зроби багато.

○

Пообіцяти — все одно що дати.

Краще дати ковток, ніж пообіцяти джерело.

○

Що дають, — клади в кишеню, що обіцяють, — кинь на землю.

○

Обіцянки в кишеню не покладеш.

○

Обіцяними дровами печі не витопиш.

○

Довгий язик обіцяє, коротка рука дає.

○

Хто багато обіцяє, той мало робить.

Хто сіє,
той і косить.

Праця людину годує,
лінощі псують.

**Дерево славиться плодами,
а людина — ділами**

Праця — основа життя.

○

По-новому живемо, по-новому й працюємо.

○

Хто руки має, той повинен працювати.

○

Праця — наша сила і честь.

○

У праці щастя, в сумлінні — честь.

Праця дає людині свідомість своєї гідності.

○

Праця і пісня — окраса життя.

○

Праця — джерело щастя.

○

Хто сумлінно працює, той щастя собі кує.

○

Хто працює, як бджола, той біди не знає.

○

Люби працю, і праця полюбить тебе.

○

Радісний труд — радісне життя.

○

Краще працювати, як стогнати.

○

Знання без праці, як хмара без дощу.

Знання — багатство, а праця — ключ до багатства.

○

У ліс не поїдеш — на печі замерзнеш.

○

На камені стоячи, вік не проживеш.

○

Рукавиці самі в кутку не в'яжуться.

○

Щоб наловити риби, треба лізти у воду.

○

Не замочивши штанів, раків не наловиш.

○

Хто орати не хоче, хай не жде й косовиці.

○

Байдикуючи, хліба не матимеш.

○

У холодку гарно, та холодок хліба не дасть.

**Не сиди склавши руки, бо покладеш
зуби на полицю.**

○

**Довго спатимеш, не побачиш, як і
сонце сходить.**

○

**Лежачи хліба не спечеш і путри *
не звариш.**

○

**Як сонько поїде в Ригу, то й лоша
загубить.**

○

**Хто довго спить, той солону моло-
тить.**

○

Зі сну кожуха не пошиєш.

○

**Довго спатимеш — довіку старцюва-
тимеш.**

○

Не віз іде до кози, а коза до воза.

* П у т р а — рідка молочна каша.

Ковбаса собаки не шукає.

○

Як мелеться, так і сиплеться.

○

Мука з неба не падає.

○

Хліб без праці не вродить.

○

Хто робить, той хліб їсть.

○

Як зробив, так і з'їв.

○

Обома руками робиш, обома і їсти-меш.

○

Хто роботи не боїться, той біди не знає.

○

Хто сіє, той і косить.

○

Що коситимеш, як нічого не посієш?

Що заробиш, те й з'їси.

○

На іншого надієшся, ситим не будеш.

○

Хочеш їсти калачі— не сиди на печі.

○

Не піч годує, а нива.

○

Анціє оре, Анціє сіє, Анціє їсть.

○

**Якщо руки й ноги роблять, то зубам
робота буде.**

○

Що руки зароблять, те спина понесе.

○

**Беріться, ручки, за роботу, буде для
рота шматочок.**

○

**Де дим — там тепло, де праця — там
хліб.**

Де праця й піт, там хліб і радість.

○

Де свиня риється, там коріння
знайде.

○

Як нагодуєш, так і надоїш.

○

Як працював, так і заробив.

○

Як посіяв, так і вродить.

○

Який робітник, така й плата.

○

Робить — скільки може, їсть — скіль-
ки дадуть.

○

Як грають, так і танцюють.

○

Праця та час і каміння зрушать
з місця.

Хто боїться спітніти, добра не матиме.

○

Як хочеш багато добитися в житті, не бійся важкої роботи.

○

Нема хліба без шкоринки, а праці без труднощів.

○

Важко там орати, де земля кам'яна.

○

На круту гору важко їхати.

○

Не розкусиш горіха — зерня не матимеш.

○

Хто боїться нагнутися, той не оратиме.

○

Хто труднощів боїться, той їх не подолає.

Хоч і три віки житимемо, без роботи ніколи не будемо.

○

Порядному рибалці соромно вмирати у ліжку.

○

Кухлем черпають воду, поки він цілий.

○

Важка робота — солодкий відпочинок.

○

Хто тяжко робить, той легко вмирає.

○

Ремесло — основа життя.

○

Добре те, що вмієш.

○

Хто більше вміє, тому краще живеться.

○

Працювати не соромно, соромно красти.

Всяке діло має свою звабу.

○

Не ремесло красить людину, а людина ремесло.

○

Всяке ремесло почесне.

○

Ремесло хліб дає.

○

Всяке ремесло гарне, аби лиш чесно робив.

○

Не гань своє долото, бо в ньому золото.

○

Ремесло за плечима не носити.

○

Ремесло їсти не просить, а само годує.

○

У кого ремесло, у того й хліб.

Хто робити вміє — з голоду не помре.

○

Який розум, таке й ремесло.

○

**Краще одно ремесло знати добре,
ніж десять — погано.**

○

**Ганявся за зайцем, ловив оленя,
глядь — нічого не піймав.**

○

**Земля любить того, хто в неї зако-
ханий.**

○

Буде в коморі — буде і в кишені.

○

**Плуг та борона не велике багатство,
та на них весь світ тримається.**

○

Не було б орача, не було б і хліба.

○

**Хліб — більше багатство, як золото й
срібло.**

Праця — мистецтво.

○

Не вмючи, і свині не слутаєш.

○

**На коні не поїдеш верхи, якщо не
вмієш на нього сісти.**

○

**Не кожен, хто в лазні народився,
вміє її натопити.**

○

Не всяк воїн, хто рушницю має.

○

Перший крок завжди важкий.

○

**Що важко починається, те легко кін-
чається.**

○

Дарма, що перша борозна нерівна.

○

Ніхто не застрахований від невдач.

Кінь підкований, та й то спотикається.

○

У тихому морі всяк може бути капітаном.

○

По накоченій дорозі легко їхати.

○

Як хтось зробить, то всі розумні.

○

Коли ідуть на суд, то всі дурні, а як додому вертаються,— всі розумні.

○

Після війни всі генерали мудрі.

○

Восени жінка розумніша, як чоловік навесні.

○

Не зайшовши в річку, плавати не навчишся.

○

Майстрами не народжуються.

Праця — найкращий порадник.

○

Рим не за один день збудували.

○

Щоб робота йшла на лад, треба вчасно її почати.

○

Не поспішиш — робота сама не поспішить.

○

Хто не лінується робити, той швидко робить.

○

Коси, косарю, поки роса не спала.

○

Не відкладай на завтра, зроби сьогодні.

○

Краще раніше, як пізніше.

○

Раніше встанеш — більше вробиш.

Зранку робота легша.

○

Хто перший встає, той перший їсть.

○

Хто рано встає, той гриби збирає.

○

Рання пташка дзьоба чистить, а пізня — тільки очі продирає.

○

Рано посієш, рано й коситимеш.

○

Хто пізно починає, той пізно кінчає.

○

Не зробиш удень, робитимеш уночі.

○

Хто вдень спить, той уночі робить.

○

Сонько вночі меле.

○

Як свиня не риє вдень, то риє вночі.

Гав не лови, що маєш зробити сьогодні — зроби.

○

Ранок не хвалить вечора.

○

Зробленого не треба вдруге починати.

○

Гарна робота закінчена, гарний день прожитий.

○

Час — гроші: коли щось робиш, поспішай.

○

Хто хвилини не береже, той години втрачає.

○

Кожній роботі свій час.

○

Кожній пораді свій час.

○

Передчасно і троянди не цвітуть.

**Не зривай зеленого яблука, доспіє —
саме впаде.**

○

Не всяка пора для роботи годиться.

○

Сій жито хоч і в попіл, та впору.

○

Коли сіно косять, трави не сіють.

○

Сіно граблів не жде.

○

Вчорашнім сонцем сіна не висушиш.

○

Поспішай, поки сонце світить.

○

**Не осушиш болота восени, навесні
воно тобі дах зірве.**

○

**Краще восени вклоняться торішній
траві, як навесні пановій клуні.**

Зиму на літо не перемініш.

○

Добре попрацюєш у серпні — радітимеш взимку.

○

Після літа ягід не жди.

○

Зима спитає, що влітку робив.

○

Яка користь бджолі від нерозквітлої квітки.

○

В'яжи влітку рукавиці — восени згодяться.

○

Не помастиш чобіт — помастиш шевцю шило.

○

Хто не годує собаку, той годує злодія.

○

Запущену хворобу важко лікувати.

Гаси іскри, поки вони ще в попелі.

○

Трохи забарився — набагато запізнився.

○

Хто запізнився, той програв.

○

Як забарився, то й зажурився.

○

Що минуло, того не повернеш.

○

Глухар не жде мисливця.

○

Риба не жде ледачих.

○

Не замикай стайні, як коня не стало.

○

Не годуй собаку, коли вовк у кошарі.

○

Не тоді колодязь копай, як хочеться пити.

Пообідавши, ложки не шукай.

○

Коли дитина в колодязі, пізно ляду робити.

○

Не зачиняй дверей повітки, коли вона вже порожня.

○

Птаха у небі не схопиш.

○

Добрий початок — половина діла.

○

Почнеш криво — криво й піде.

○

Який підмурок, такий і дім.

○

Як збудуєш, так і житимеш.

○

Що в мішок покладеш, те й нести-меш.

Як коня запряжеш, так він і везтиме.

○

Добре прицілишся — добре вистрелиш.

○

Коли щось робиш, роби добре.

○

Роби швидко, але добре.

○

Цього вистачить на вік і три дні.

○

Глибше кинеш якір — човен кріпше стоятиме.

○

Краще одне діло до пуття зробити, ніж сто абияк.

○

Як щось робиш, то роби руками.

○

Як ліжко постелиш, так і спатимеш.

Як прядтимеш, таке й полотно матимеш.

○

Яке мливо, такий хліб.

○

Як зав'яжеш вузол, так і держатиме.

○

Якщо коню вівса не жалієш, поганяти його не треба.

○

Який хазяїн, така в нього й худоба.

○

Як кабана годуватимеш, таке й сало матимеш.

○

Що землі даси, те земля поверне тобі.

○

Не жалій землі гною, будуть засіки повні.

○

Тільки жайворонок поля не угноє.

Добре сієш — добре й жатимеш.

○

Хто у воду сіє, той у вітер жне.

○

Рідко сієш — землю обдурюєш.

○

Як доглядатимеш, так і ростиме.

○

Поганої роботи в кишені не сховаєш.

○

Хто хоче льон брати, хай гречки не сіє.

○

Теши, теши, Янісе, батько сокирою вирівняє.

○

Стола помив, а ніжки забув помити.

○

Мука в повітрі, висівки в мішку.

○

Робить, наче безрукий.

**Охайність красить більше, як золото
й срібло.**

○

Де покладеш, там і знайдеш.

○

**Одною рукою покладеш, двома шу-
катимеш.**

○

Одна рука кине, сім шукає.

○

Працюй з розумом.

○

**Хто без розуму живе, той вмирає
без пори.**

○

Зопалу і пальцем не воруши.

○

**Без сокири куц ялівцю не зрубаєш,
без розуму лазні не натопиш.**

○

Хто думає, той з розумом працює.

В кожному ділі потрібен розум.

○

Не хапайся за роботу, не подумавши.

○

Зважив слово — кажи, обміркував діло — роби.

○

Перш ніж увійти, подумай, як вийти.

○

Берешся за діло, думай, як його кінчиш.

○

Збудуй вівці кошару, матимеш вовну.

○

Куди їдеш, коли дороги не знаєш.

○

Краще двічі дорогу спитати, ніж раз заблудитися.

○

Хто питає, той не блукає.

Аби язик, дорогу знайдеш.

○

Хто прямо йде, той скоріше прийде.

○

**Краще по гарній дорозі об'їхати,
ніж поганою їхати прямо.**

○

Сьогодні околяса, а завтра прямо.

○

**Ідеш у поле на день, бери хліба на
тиждень.**

○

Думай рік, зроби за хвилину.

○

**Поламати легко, — полагодити важ-
ко.**

○

**Ходи ногами, роби руками, дивись
обома очима, слухай двома вухами.**

○

**Очима не добачиш — гаманцем до-
платиш.**

**Не купи́й короткого ліжка, як маєш
довгі ноги.**

○

**Не міняй на ярмарку коня, бо пішки
ходитимеш.**

○

Свині в мішку не купують.

○

Дешево купиш, дорого обійдеться.

○

Дешева річ — як порожній гаманець.

○

Гарна річ два віки живе.

○

Сантим пожалієш, лат * віддаси.

○

Вогонь — не квітка.

○

Бережи порох, щоб іскра не впала.

* С а н т и м, л а т — грошові одиниці в буржуазій Латвії.

Люби вогонь, бійся пожежі.

○

Злодій візьме, скільки донесе, а вогонь забере все.

○

Вогонь гарний слуга, та поганий хазяїн.

○

Вода та вогонь гарні слуги, але погані господарі.

○

З вогнем не жартуй, з водою не дружи, вітрові не вір.

○

У лісі слухай, в полі говори.

○

На дірявому човні пливти небезпечно.

○

По дощці йдеш — не дивись на зірки.

○

Спотикайся так, щоб підвестися.

Не лізь через тин, коли ворота відчинені.

○

Не лий води в повну посудину.

○

Не лижи в мороз язиком сокири.

○

З гострим не жартуй!

○

Відрізаний шмат не притулиш.

○

Що у вовка в зубах, з тим попрощайся.

○

Біжи за вітром тільки до перехрестя.

○

Втраченого не повернеш.

○

Зрубане дерево не росте.

○

Корисної поради ніколи не пізно дати.

Не надійся на те, чого в руках не маєш.

○

Не радій, поки діла не кінчиш.

○

Не лічи невилуплених курчат.

○

Не кричи «ура!», поки вовк ще в болоті.

○

Не діли печені, доки зайця не впіймав.

○

Не продавай ведмежої шкури, поки ведмідь у лісі.

○

Не продавай старого кожуха, не купивши нового.

○

Не розкидай старої картоплі, поки нова не вродить.

Не продавай човна, в якому сам си-
диш.

○

Спершу вогонь розпали, потім кашу
вари.

○

Хвали ранок удень, а день увечері.

○

Не радій, їдучи до Риги, радій, їду-
чи назад.

○

Не хвали каші, якої не куштував.

○

Поспішай, та з розумом.

○

Хто швидко сьорбає, той губи по-
пече.

○

Хто вогонь хапає, в того пальці го-
рять.

○

Краще поволі, та гарно, ніж швид-
ко, та погано.

Хто швидко біжить, той спотикається.

○

Хто хутко йде, той далеко не зайде.

○

Довго цілитимешся—зайця не вб'єш.

○

Хто багато роздумує, той мало зробить.

○

Поки думав, інший зробив.

○

З крапель складається море, з хвилин — роки.

○

З маленького жолудя виростає великий дуб.

○

І дрібненький дощик може добре намочити.

І на малій річці часом буває велика повінь.

○

Малий тілом, великий ділом.

○

Малий камінь, а віз перекинувся.

○

**Людина спотикається не на камені,
а на камінцях.**

○

**Туман для пароплава небезпечні-
ший, ніж буря.**

○

Маленька іскра далеко летить.

○

**Від маленької іскри може згоріти
великий ліс.**

○

Через хвіст можна й голову згубити.

○

**Один вухналь у підкові може коня
згубити.**

Праця і наполегливість все здолають.

○

Настирливість до мети веде.

○

Без наполегливої праці вершин не досягнеш.

○

Сказав — зроби!

○

Один фунт старанності більше важить, як шість фунтів мудрості.

○

Витримка — запорука успіху.

○

Мало путнього в тому, що легко дається.

○

Хто старається, той свого домагається.

○

І повільна хода вперед веде.

Один порив вітру дуба не зламає.

○

Одним змахом сокири берези не зрубаш.

○

Рубай дерево з двох боків.

○

Добрий кінь тягне за двох.

○

Якщо один у морі втопився, то хіба вже по ньому не плавати?

○

Вітрило не викидають через те, що один раз вітру не було.

○

Спроба — ще не втрата.

○

Хто не ризикує, той не виграє.

○

Не переступивши поріг, в хату не зайдеш.

Хто води боїться, — риби не піймає.

○

Очі бояться, руки роблять.

○

Що десять разів робив, те легким стає.

○

Хто вміє чекати, той виграє.

○

Добре діло швидко не робиться.

○

Кривому стрибати, як мокрому горіти.

○

За що взявся — доведь до кінця.

○

Хто не доводить діло до кінця, той мети не досягне.

○

Кінець загубиш — усе втратиш.

Узяв плуга в руки — не озирайся
назад.

○

Почав борозну — не задкуй.

○

Вирушаючи в дорогу, дивись уперед,
а не назад.

○

Коли вже в ліс ідеш, то йди до краю.

○

І найдовша дорога має кінець.

○

Хто собаку перескочив, той і хвоста
переплигне.

○

Чим міцніша сталь, тим гостріший
ніж.

○

Який ячмінь, таке й пиво.

○

Яка рука, такі й рукавиці.

Який кінь, такий і віз.

○

Як не вмієш правити, не берись за віжки.

○

На волах зайця не доженеш.

○

Кіт воза не потягне.

○

Вовк не сіятиме, ведмідь не оратиме.

○

Не буде з вовка пастуха.

○

Пусти лиш свиню на воза.

○

Гарна мітла гарно й мете.

○

Баского коня не запрягай в легенького воза.

○

Двоє однією голкою не шитимуть.

Каменяреві — кельня, пастухові — батіг.

○

Однією зерниною не засієш усього поля.

○

З каменя води не наточиш.

○

Сухе перо не пише.

○

Кожухом печі не нагрієш.

○

Із самого борошна хліба не спечеш.

○

З нічого мішка не пошиєш.

○

Із розбавтка курча не вилупиться.

○

Із старих латок нових штанів не матимеш.

У морі меду не шукай.

○

**До срібної ложки дерев'яний держак
не годиться.**

○

Добре рубати дрова гострою сокирою.

○

**Великого каменя самими руками не
зрушиш з місця.**

○

Золотої рибки руками не піймаєш.

○

З одним крилом птах не літає.

с

Як не можеш нести, то тягни.

○

Як не піднімеш, то й не понесеш.

○

**Не лізь на дерево, на якому гілок
немає.**

Коли обома руками несеш жорна,
річки не перепливеш.

○

Кіт в рукавицях миші не піймає.

○

Голими руками їжака не візьмеш.

○

Через одну суху гілку не рубають
усього дерева.

○

Не плати дорого там, де можна де-
шево купити.

○

Мух з гармат не стріляють.

○

Зубами заліза не вгризеш.

○

Голкою дороги не виміряеш.

○

Нитками поля не виміряеш, возом
до Риги не доїдеш.

Решетом Даугави не вибереш.

○

Жменею води з колодязя не набереш.

○

Повним відром води не зачерпнеш.

○

Не носи дров у ліс, не лий води в криницю.

○

Не берись шилом озеро нагріти.

○

Вогонь вогнем не погасиш.

○

Не біжи з оберемком соломи вогонь гасити.

○

Не бий рукою, як маєш різку.

○

По ковбасу на небо не лазять.

**Не лізь на дерево, коли хочеш рибу
піймати.**

○

**Ходив до річки вішатись, а до лісу
топитись.**

○

Драною сіткою щуки не піймаєш.

○

Старий кінь з борозни не зійде.

○

Непідкованого коня на лід не веди.

○

Масна земля — гарний урожай.

○

Чорне поле — білий хліб.

○

**Не суди про людину по шапці, а по
тому, що вона вміє робити.**

○

**Дерево славиться плодами, а люди-
на — ділами.**

Птаха пізнаємо по піснях, а людину — по ділах.

○

Який птах, таке й пір'я.

○

По гніздечку видно, який в ньому птах живе.

○

Роботяща рука завжди чорна.

○

Праця любить мозолясті руки.

○

Ледаря по ході видно.

○

У великих людей і діла великі.

○

Який кінь, така й хода.

○

Маленька голка, а велике діло робить.

Новий млин гарно меле.

○

Дужі руки роботи не бояться.

○

Добрий кінь без батога тягне.

○

Роботящому не треба двічі наказувати.

○

Коли діло подобається, то легко робиться.

○

Перший до роботи, останній за стіл.

○

Роботяща, мов бджола.

○

Працює, як ведмідь.

○

Старанність хліб дає, а лінощі — злидні.

Праця — золото, лінощі — лихо.

○

Праця людину годує, лінощі псують.

○

Іржа точить залізо, лінощі — людину.

○

Праця робить життя солодким, а лінощі — гірким.

○

Сокира, з якою не ходять до лісу, іржавіє.

○

Пустощі — од лінощів.

○

Лінива людина — мов камінь у баговинні.

○

Лінивий грошей не заробить.

○

Замолоду лінувався, на старості бідує.

Лінощі та біда — рідні брати, до бідності ведуть вони.

○

Не хочеш діла робити, чіпляй жебрацьку торбу на шию.

○

У ледачого чоловіка добро гниє.

○

Лінощі насилу повзуть, а бідність приходить швидко.

○

У ледаря сухі ноги, зате сухо і в роті.

○

Де лінощі, там нічого немає.

○

У ледачого селянина в погребі порожньо.

○

Ніхто ледачому хліба не дасть.

○

Лінивому собаці заєць сам у рот не вскочить.

Шлунок ледаря за хлібом плаче.

○

Голому скрізь холодно, ледачому — важко.

○

Погане колесо завжди рипить.

○

Ледачий кінь дужче вдарить, ніж баский.

○

У ледачої дівки голова болить.

○

У ледачого в хаті завжди всі хворі.

○

Усі хворі, а прийшла неділя — нікого ховати.

○

Як до роботи: «Ой живіт болить!», а як кличуть їсти: «Де моя велика ложка?»

○

Хто швидко їсть, той швидко й робить.

**Як до столу, то перший, а як сіно
скиртувати, то останній.**

○

Ість, як кінь, робить, як горобець.

○

**На роботі одягається, за обідом
роздягається.**

○

Ість і спить, як мірошникова свиня.

○

Істи легко, робити важко.

○

**Кортить котові рибку піймати, та
не хочеться лапок мочити.**

○

Добрий мед, як бджола не вкусить.

○

У ледачого діло не робиться.

○

**Ледачий двічі робить, скупий двічі
платить.**

Ледачому цілий тиждень — свято.

○

Хто щодня святкує, в того ніколи немає неділі.

○

Білі руки люблять чужу працю.

○

З ледаря не буде хазяїна, а з кози — садівника.

○

Де двері без завіс, там хазяїн без чобіт.

○

Ледачий лінощам служить.

○

Ледачий сам себе лозиною б'є.

○

Порожній шлунок навчить діло робити.

○

Коли голод на поріг, тоді шукає роботи.

Голод і вовка вижене з лісу.

○

Голод учить діло робити, холод — бігати.

○

Холод навчить панчохи латати.

○

Голод — ліки для ледачого.

○

Як вода вже в роті, то мусиш учитися плавати.

○

Ледачий, як той лантух з половою.

○

Ледачий, як сусідів цап.

○

Моститься, як квочка на яйцях.

○

Збирається, як Мідега на танці.

○

Робить, ніби три дні хліба не їв.

Робить, як не своїми руками.

○

**Гребеться, наче стара курка Петеро-
вої матері.**

○

Тягне роботу, як собака пісню.

○

**Так важко робити, як зайцеві сани
тягти.**

○

Семеро піднімають одну соломинку.

○

**Не може й соломинки по льоду про-
тягти.**

○

Твою роботу кіт на хвості донесе.

○

**Лягає спати з курми, прокидається
із свиньми.**

○

**Сам спить на ліжку, а робота на
печі.**

Роботящому камінь м'якший, як ледареві подушка.

○

Чим ближче ліс, тим далі дрова.

○

Ледачому і вмерти ліньки.

○

Ледар роботящому рота затикає.

○

Ледачі руки, довгий язик.

○

Ледачий мудро балакає.

○

Ледачий завжди знає, котра година.

○

Інших підганяє, сам спить.

○

Ледачому сон завжди дорожчий за золото.

**«Завтра, завтра, аби не сьогодні!» —
так тільки ледарі кажуть.**

○

Пташку, що рано співає, кіт з'їдає.

○

**Навіщо бігти, коли можна спокійно
дійти.**

○

**Хто швидко біжить, той хутко стом-
люється.**

○

У старанного собаки короткий вік.

○

**Краще вмерти за їдою, як за робо-
тою.**

○

Птахи не сіють, а все одно їдять.

○

**Краще в родичів гостювати, ніж
працювати.**

○

Як є що їсти — їж, а нема — говій.

Їж скільки хочеш, роби скільки можеш.

○

Того, що з'їв та прослав, не повернеш.

○

Не дивись на мою роботу, а на пораду.

○

Сусідко, відчини вікно, моя дочка хоче шити.

○

Довге прядиво, ледача дівка.

○

Не словами здобувають честь, а працею.

○

Менше балакай, більше роби.

○

Краще багато робити, ніж багато говорити.

○

Хвалися не словами, а ділами.

Будь скупий на слова, багатий на діла.

○

Мова довга, праця — коротка.

○

Говорити легко, робити — важко.

○

Рот до ушей, а діла — ні на копійку.

○

Хто легко говорить, той важко робить.

○

Де слова течуть, мов річка, там роботи не видно.

○

Хто багато говорить, той мало робить.

○

Гуде, як трактор, а робить, як барон.

○

Говорить, як грім, працює, як заєць.

**Курка, яка багато кудкудакає, мало
яєць несе.**

○

Багатий на слова, бідний на діло.

○

**На словах гори котить, а як до ді-
ла — на печі спить.**

○

**Язиком у Ригу, в Єлгаву, а як до
діла — на запічок.**

○

**Повітряні палаці будує той, хто на
печі спить.**

○

**Хто язиком палаці будує, той і хи-
жі не зіб'є.**

○

Ледар і балакун — рідні брати.

○

Базіка не робітник.

○

Самими словами хати не збудуєш.

Краще руками, ніж язиком.

○

Красні слова добре, а гарна робота— краще.

○

Що з тих слів, як немає діла.

○

Словами нікому не допоможеш, ділом — пособиш.

○

Які слова, такі й діла.

○

Хай діло каже за тебе, а не ти сам.

Багатий
і в будень веселий,
а бідний
і в свято журиться.

Орач не оратиме —
пац у кареті
не їздитиме.

Бідак заробляє, багач забирає

**Не всі дерева в лісі однакові, не всі
люди рівні.**

○

**Багатий робить, як хоче, а бідний —
як може.**

○

**Багатому відчиняються ворота там,
де він хоче, а бідний іде в ті, що
має.**

○

Багатого сам чорт боїться зачіпати.

○

Грошовитого й гори бояться.

Яка біда багатому: як не може ходити пішки, то їздить кіньми.

○

Горе одному, горе другому, а найбільше горе багачеві.

○

Бідний журиться, що нічого їсти, а багатий — що хліб пліснявіє.

○

У багача така хвороба, як у бідака здоров'я.

○

Де халупа, там нужда.

○

Багатий і в будень веселий, а бідний і в свято журиться.

○

Хіба панові коли грошей не вистає, а селянину — сліз?

○

У бідного багато дітей, в багатого — худоби.

Одному хліб, другому клопіт.

○

Життя батраче — собаче.

○

Кінь робить, а собака хліб їсть.

○

Бідак заробляє, багач забирає.

○

Багач бере шкуру з бідака, бідак — з бульби.

○

Один з плугом, семеро з ложками.

○

Троє молотять, дев'ятеро сплять.

○

Як до миски, то всі, як до роботи — ніхто.

○

Багатій нареченій чужі руки готують посаг.

Хазяїн спить, а ячмінь росте.

○

Не кожен, хто запрягає, їздить.

○

Ситому байдуже, що голодний хоче їсти.

○

У ситого живіт болить, у голодного— голова.

○

Хто не голодував, той не знає, який смачний хліб.

○

Хто має пасіку, тому й мед дешевий.

○

Багач мудрий і без розуму.

○

Багача скрізь щастя жде.

○

Багатому і чорт гроші гребе.

Багатому і чорт путру варить, а в бідного останню розіллє.

○

У багача сила друзів, у бідака — ворогів.

○

Високо стоїть, далеко бачить.

○

Високу вежу далеко видно.

○

Чорт пізнає чорта, пан — пана.

○

Чобіт постолу не брат.

○

Багатому скрізь честь.

○

Вовк собаці лап не лиже.

○

Чобіт постолу ніколи не кланяється.

○

Вовк у пастуха овець не просить.

Не залізо іржу їсть, а іржа залізо.

○

Не називай пана братом, а вовка овечкою.

○

Не помириться вовк з собакою, багатий з бідним.

○

З великими панами вишень не їстимеш.

○

Жди, коли вовк устереже ягня або коза капусту.

○

Пожалів вовк чайку, залишив пір'я та хвоста.

○

Коту іграшки, миші — смерть.

○

Із зубів лисиці не вирвешся.

○

У багатія довгі руки — далеко дістають.

**Пан у церкві, пан у маєтку, пан на
небі, тільки один селянин на землі.**

○

**Де пагорб — там хатка, де гора —
там масток.**

○

Велике море — великі хвилі.

○

У кого сила, у того влада.

○

**На землі все для пана, в пеклі —
для батрака.**

○

**Пан лишається паном навіть і в
пеклі.**

○

**У пана краще за тином, ніж у селя-
нина в хаті.**

○

**Краще з вовком у лісі, ніж з паном
у маєтку.**

**Йди, йди до пана хліба просити, ма-
ти довго того хліба ждатиме.**

○

За життя — робота, в пеклі — муки.

с

Наймит пріє, пан радіє.

○

Панської роботи не переробиш.

○

**Роботи стільки, що й умерти ні-
коли.**

○

Відпочинеш, як руки схрестиш.

○

Пан з наймитом робить що хоче.

○

**Від роботи на пана станеш не бага-
тим, а горбатим.**

○

**Послухаєш пана—помреш без смер-
ті.**

**Піч у пеклі та панове черево ніколи
не наситиш.**

○

Багач без бідака не проживе.

○

**Орач не оратиме — пан у кареті не
їздитиме.**

○

**Пан працює, коли хоче, бо інші хліб
йому заробляють.**

○

**Пан риссю їде на гору, селянин —
з гори.**

○

**Панові не заборониш руками мед
їсти.**

○

**Панові селянин потрібен, поки він
здоровий.**

○

Панові — ліжко, наймитові — ослін.

Всі чорти однакові.

○

Староста — чорту брат.

○

Староста й собака однаково гавкають.

○

У старости собача честь.

○

Не так чорт злий, як його слуги.

○

Який барон, такий кучер.

○

Бог усім, а гроші та булки — панам.

○

Бог помагає, коли батько й мати роблять.

○

Цього так само важко добитись, як у бога випросити.

В бога хліба не вимолиш.

○

Хто просить у бога, той не хоче діла робити, а хто не лінується — тому не треба бога просити.

○

Не небом люди живуть, а працею.

○

Церква велика — людей мало.

○

Порожньо, як у церкві.

○

Люди без церкви обійдуться, а церква без людей — ні.

○

Де церква, там і шинок.

○

Іди в шинок — будеш розумний, в церкву — будеш святий.

○

Розумного в церкві ніколи не поба-

чиш, а дурний та побожний завжди там.

○

Іншим дорогу на небо показує, а сам до Цесіса * не дійде.

○

У пана батіг, у попа — молитва.

○

У пана кожне слово треба купувати.

○

**Кому честь, а попові — карбова-
нець.**

○

**Гаман грошей — і всі гріхи відпу-
стяться.**

○

**Милостиною торбу не наповниш так
само, як і кишеню ксьондза.**

○

**Молитви співає гарні, а робить зов-
сім не те.**

* Ц е с і с — місто в Латвії.

Який гаманець, такий і суд.

○

Хто заплатить, того й правда.

○

В кого гроші, в того й влада.

○

Нема грошей, нема хліба.

○

Де гроші, там злиднів нема.

○

Гроші гроші заробляють, а бідність—
злидні.

○

За гроші все можна купити, крім
розуму та здоров'я.

○

Матиму гроші, то й палац в Ризі
куплю.

○

Де золото йде попереду, там всі
двері відчиняються.

Золотим ключем всі двері можна відімкнути.

○

Золотому коневі немає перепон.

○

За гроші чорт танцює, а бог одпускає гріхи.

○

За гроші й бога можна купити.

○

У кого гаманець повний, тому всі служать.

○

Батіг завжди правий.

○

Чня сила, того й правда.

○

Бог високо, кайзер далеко, у кого правди доб'єшся?

○

Чня стріла, того і яблуко.

Кіт бере хитрістю, собака — силою.

○

Собака собаці ніг не покусась.

○

Кіт котові очей не видере.

○

Вовк вовка не з'їсть.

○

Багатий за багатого стоїть.

○

Вовк змерз, вівці винні.

○

Вітер повалив тин, а чорт винен.

○

Малих злодіїв повісили, великі розгулюють.

○

Півень може коня затоптати, бо гаманець робить їх рівними.

Навіщо сунути свою голову, коли можна підсунути свинячу.

○

Сій золоту пшеницю, буде добрий урожай.

○

У суху сітку риба не полізе.

○

На сухій сковорідці млинців не напечеш.

○

Хочеш кашу зварити — не жалій масла.

○

Як колеса намащені, то їхати легко.

○

Собаці — батога, суддям — чарку.

○

Не йди з биком битися, з багатцем судитися.

○

Бідність не брат.

З розумним не сперечайся, з багатим не судись.

○

Краще з кривим танцювати, ніж із сильним змагатися.

○

Високо піднятий камінь не зазеленіє.

○

Пересажене дерево погано росте.

○

Де птахи бігають, там і пір'я.

○

Бідного всякий притискає.

○

Маленький чоловік, а великий тягар несе.

○

Малому коневі кожен на спину злізе.

○

Панові собака дорожчий за селянина.

Де мало, там і губиться.

○

**У кого є, тому дають, у кого немає—
в того відбирають.**

○

**Віддай пану панове, богу — богове,
а сам їстимеш те, що лишиться.**

○

**Віддай панові, що маєш, а сам ві-
шай торбу на шию.**

○

**Хто віддасть за бідняка боярську
дочку.**

○

**Хто дасть лошаті їсти з високих
ясел.**

○

**Малому дві речі важкі: високо ді-
стати і глибоко брести.**

○

У собаки не виросте вовча шерсть.

Нога ще на землі, а петля вже на шиї.

○

Живе, як лисиця під бороною.

○

Як нема свого коня, на чужому не поїдеш.

○

Нащо голому кожух, коли він на чужій снині.

○

Навіщо насіння, коли нема землі.

○

Навіщо гудзик, коли нема піджака.

○

Гаманець не потрібен, коли грошей нема.

○

В кого нема лісу, в того нема й зайця.

○

Матиме батько жито, матиме й хліб.

**Якби мав борошно, напik би млин-
ців, та олії нема.**

○

У бідака хліб гіркий.

○

Хліб жебрацький — гіркий хліб.

○

Торба злидаря — тяжка торба.

○

**І так життя коротке, а голод його
ще вкорочує.**

○

Світ у хаті, небо в стрісі.

○

Що в руці, те і в роті.

○

**Те завтра, те післязавтра, а сьо-
годні — нічого.**

○

Де нестатки, там і в свято піст.

**Все добро на плечах, все багатство
в животі.**

○

Постіл — чобіт убогого.

○

Ні з'їсти, ні вдягтися.

○

**Як нема вовку чого вкрасти, то й
пастухові нічого кричати.**

○

**У кого нічого немає, тому й губити
нічого.**

○

Жебракові нічого боятися пожежі.

○

Одна рука порожня, друга — теж.

○

Такий бідний, що й торби не має.

○

**Що даси іншим, коли сам нічого не
маєш.**

Голим народився, голим і помре.

○

**Бийся, крутись, все одно од злиднів
не втечеш.**

○

Нестатки животу не брат.

○

Голодний, як церковна миша.

○

**Голод учить просити, злидні — стар-
цювати.**

○

Мало хліба — багато клопоту.

○

**Не матимеш хліба, полови не на-
їсися.**

○

У наймита тонка скибка.

○

**В бідного пусто в коморі, пусто і в
кишені.**

**Коли хліб не свій їси, то він все
одно гіркий.**

○

Іншим служиш — сам себе згубиш.

○

У батрака батрацький вік.

○

Хомут на шиї, лямка на хвості.

○

Робить, як кінь, а шана, як собаці.

○

**Гей, наймити, вставайте, коли роби-
тимете: завтра, післязавтра — се-
реда, а через два дні — субота.**

○

**Каша вранці, каша ввечері, життя
каша на полуденок.**

○

**Куди підеш? Небо високо, земля
тверда.**

○

Дурна каша без солі.

Від вовка втік, на ведмедя натрапив.

○

**Панові та божевільному і віз сіна
дорогу дає.**

○

**Не хочеш перед паном спину гнути,
— обійди його десятою дорогою.**

○

Далі від полум'я, далі від біди.

○

Від батога кінь сам тікає.

○

Язык заробляє, спина платить.

○

Проти течії важко пливти.

○

**Коли черевик мулить, то навчишся
шкандибати.**

○

Що бачиш, про те й кажеш.

У бурю кожна пристань гарна.

○

Який казан, стільки й каші зварип.

○

Коли немає пшеничного хліба, то й житній до смаку.

○

Їстимеш і моркву, коли яблук нема.

○

Коли було — їв, а буде — їстиму.

○

Голодний чорт і мух їсть.

○

І ліва рука працює, як правої немає.

○

Добре те, що маєш.

○

Краще одна рука своя, ніж три дерев'яні.

○

Коли на коня сядеш, тоді й поїдеш.

**Краще халуна на землі, як палац
на небі.**

○

**Краще гордо йти пішки, як просити,
щоб підвезли.**

○

Як хліб їси, то й пісню співаєш.

○

Який собака, так і гавкає.

○

У вовчій зграї і ведмідь виє.

○

Серед вовків не кричи, що ти ягня.

○

**Коли лисиця поблизу шастає, не
буде гусака.**

○

Багатий розтрачує, бідний — береже.

○

**Один шматок їж, а про другий уже
думай.**

Надія — хліб насущний бідняка.

○

Хоч полова в животі, а голову держи прямо.

○

Високо сонце, та колись землю зігріє.

○

Колись і в нашому дворі сонце засвітить.

○

І на камені колись трава виросте.

○

На нана марна надія.

○

Муха не покине сиру, доки її не проженеш.

○

Хто п'є кров іншого, той має загнути.

○

Скажений собака довго не бігає.

Сильні вітри довго не дмуть, люті папи вік не панують.

○

Не завжди, пане, танцюватиму під твою дудочку.

○

Як собаку годують, так вона і слухається.

○

З одного вовка три шкури не здереш.

○

Проти насильства треба боротися тільки насильством.

○

Вовка жалітимеш — овець не матимеш.

○

Краще ламатися, ніж гнутися.

○

Народ не можна змусити мовчати.

Краще вмерти, ніж жити навколiшках.

o

Ярмо само не спаде, якщо його не скинути.

Серце
горнеться до серця.

Стара любов
не іржавіє,
стара дружба
не забувається.

**Як не маєш друга, то знайди,
а знайшов — бережи**

Дружба дорожча за золото.

○

Щирий друг дорожчий за всяке добро.

○

Вірного друга за гроші не купиш.

○

У кого багато друзів, той багатий.

○

У кого друзів мало, той бідний.

○

Людина без друга, як права рука без лівої.

Краще сто друзів, як сто карбованців.

○

Краще сто друзів, ніж один ворог.

○

Один ворог — багато, сто друзів — мало.

○

Друг другові руку простягає, а ворог — меча.

○

Друг друга порадник.

○

Друг друга завжди захищає.

○

Доброго друга далеко треба шукати.

○

Золото заховане глибоко в горах, а сміття валяється на дорозі.

○

Як не маєш друга, то знайди, а знайшов — бережи.

Важко знайти друга, а ще важче зберегти.

○

За вірність віддячуй вірністю.

○

Головне у дружбі — щирість.

○

Серце горнеться до серця.

○

Шануй друга, то й друг тебе шануватиме.

○

Стара любов не іржавіє, стара дружба не забувається.

○

Старої дружби й старої дороги не можна забути.

○

Справжня дружба не розвалюється.

○

Всім друг — нікому не друг.

Не все золото, що блищить, не всяк друг, хто руку тисне.

○

Не на всякому вітрі вий, не по всякій дорозі ходи.

○

Тільки тоді визнаєш людину, коли з'їси з нею пуру * вугілля й попелу.

○

Як не хочеш, щоб це знав твій ворог, не кажи і другові.

○

З меду починається, редькою кінчається.

○

Справжній друг не хвалить твоєї праці, а вказує тобі на помилки.

○

Хто боїться ворогів, не матиме й друзів.

* П у р а — міра ваги в буржуазній Латвії (38 кг.).

Справжня дружба перевіряється в біді.

○

Друг пізнається тільки в нещасті.

○

Якщо в нещасті знайдеш друга, то нещастя не страшне.

○

У кого щастя, у того й друзі.

○

Допоможи мені біди збутися, а я тобі допоможу мед їсти.

○

У кого гроші в гаманці, у того друзі в шинку.

○

Біля повної миски друзів багато, а біля повної кишені—ще більше.

○

Багато друзів, мало помічників.

○

У вічі друг, поза очі ворог.

Друг другові горшка перекинув.

○

Дурний друг страшніший за ворога.

○

Чорт чорта по постолах пізнає.

○

П'яниця п'яниці друг.

○

Ледар за ледаря тримається.

○

Обоє за одні гроші куплені.

○

Одним мотузком зв'язані, одну пісню співають.

○

На одній дудці грають.

○

В одних санях сидять.

○

Живуть, як в одній сорочці.

Одна — кочерга, друга — мітла.

○

Який твій друг, такий ти сам.

○

Із злодієм поведешся, сам злодієм станеш.

○

Один шахрай інших вчить шахраювати.

○

У смітті копаєшся, — забрудниш собі руки.

○

Із собакою спатимеш, — бліх наберешся.

○

Не йди із свинею до корита — обляпає.

○

З лихим поведешся, сам таким станеш.

Краще жити одному, як серед лихих людей.

○

Як з поганими друзями, то краще самому.

○

Яка дружба у вовка з бараном, у чесної людини з шахраєм?

○

Краще добрий сусіда, як далекий друг.

○

Ворожнеча з сусідом дорого обходиться.

○

Чим вищій тин, тим миліші сусіди.

○

Камінь з каменем сходяться, не те що люди.

○

Кіт умивається, гості будуть.

Краще вже гості, як лиха днина.

○

**Сідайте, щоб у нас кури неслися,
щоб діти спали.**

○

Сідай до столу, як маєш свою ложку.

○

Гостю слава, нам — честь.

○

Який гість, така й бесіда.

○

**Як сусіда частуватимеш, те і сам
матимеш.**

○

Шкода сусіда, шкода й пиріжка.

○

**Їжте, сусідоньки, не соромтеся, для
честі поставлено, не для їди, як не
маєте совісті, то все поїжте.**

○

**Їж доскочу, тільки хай застається,
скільки було.**

Іж, сусідо, все одно свиням викидати.

○

У сусіда пироги добріші, як удома.

○

Хай хліб хоч і з висівками, аби сусідський.

○

Привітати привітав, а їсти не дав.

○

Який гість, така й гостина.

○

Хто рідко в гості ходить, того краще шанують.

○

Чим рідше в гості ходиш, тим проворніша господиня.

○

Риба та гість на третій день набридають.

○

Не йди туди, куди тебе не просять.

**З медом зустрічають, з редькою про-
воджають.**

○

**Непроханому гостю стілець за две-
рима.**

○

Непроханому гостю немита ложка.

○

**Не йди на весілля непроханий, бо
ноги відтопчуть.**

○

У які двері зайшов, у ті і вийдеш.

○

Собака тебе кликав, кіт проведе.

○

**Хіба ти тут жито посіяв, що так дов-
го гостюєш?**

○

**Без сонця ніщо не росте, без кохан-
ня ніхто не живе.**

○

Для кохання жоден тин не високий.

Серце скоріше умовить розум, як розум серце.

○

Гроші можуть багато, а кохання — все.

○

Кохання не шукає ні срібного вінця, ні вельможного роду.

○

Любов, як і смерть,— одна.

○

Старий ключ краще нового.

○

Де серце, там і ноги.

○

Очі не бачать, серце не болить.

○

Кохання, кашель і дим важко сховати.

○

Нащо те гніздечко, як мені пташка немила.

Поки одна пара одружиться, чорт дев'ять пар постолів зносить.

○

Женитися — не постолі взути.

○

Які постолі взуєш, в таких і ходитимеш, яку жінку візьмеш, з такою і житимеш.

○

Яке яблуко надкусиш, таке і їж.

○

В яке болото зайшов, в такому і ягоди збирай.

○

Шукай жінку в полі — не на танцях.

○

Вибирай чоловіка не по шапці, а по розуму.

○

Не ночуй у чужому шинку, не бери жінки, якої не знаєш.

Багатство пропаде, доброчесність зостанеться.

○

Добра вдача блищить ясніше за золото.

○

Не шукай гарної на вроду, а гарної серцем.

○

З краси масла не сколотиш, путри не зварити.

○

Що з того, що дівка гарна, коли до роботи незугарна.

○

Дурна врода без розуму.

○

Важко з дружиною, важко й без неї.

○

Жінка без чоловіка, як хата без покрівлі.

Гарна жінка для чоловіка — золотий ключ.

○

Роботяща жінка — честь для чоловіка.

○

Дружина — серце домівки.

○

Де любов, там мир і щирість.

○

Де є хліб, там миле життя.

○

Який чоловік, така й жінка.

○

Бідність у двері зазирає — любов через вікна тікає.

○

Ледача жінка — нещастя для чоловіка.

○

Краще залізо варити, як з ледачою жінкою жити.

Краще до чорта в зуби, як із злою дівкою одружитись.

○

В якій хаті курка співає за півня, там добра немає.

○

Чоловік — голова, жінка — хвіст.

○

Чоловік — жінці голова, жінка — ключ для чоловіка.

○

Чоловіки володіють світом, жінки — чоловіками.

○

Хто б'є коня, той б'є жінку й дітей.

○

Собаки не брати, свині не родичі.

○

Яніс грає на сопілці, а Грієта з голodu вмирає.

○

Брат братом, а пиво за свої гроші.

**Родич родичеві — чорт, а чужий —
кращий друг.**

○

**Краще з чужим з однієї миски їсти,
як з родичем укупі жити.**

○

**Жінчині родичі миліші, ніж чолові-
кові.**

○

Чоловікові родичі — чортові родичі.

○

Свекруха — чортова мати.

○

**Та ми велика рідня: один від одного
батька, інший — від другого, у кож-
ного своя мати.**

○

Яке насіння, таке й дерево.

○

Який корінь, такий і паросток.

○

З насіння ялини сосна не виросте.

Які батьки, такі й діти.

○

Як дітей вчать, так вони й роблять.

○

Де курка гребеться, там і курчата.

○

Чого дитина навчиться в батьківській хаті, те й візьме з собою в життя.

○

В розумного батька розумні діти.

○

Розумна мати — роботящі діти.

○

Тріска від пенька далеко не відлітає.

○

Батьківська любов у воді не тоне, у вогні не горить.

○

Материнська любов сильніша за смерть.

Материна рука люба і тоді, коли б'є.

○

М'які материні руки, а сльози важкі.

○

Мати вдарить, мати й пожаліє.

○

У сонечка тепло, а в матері краще.

○

Біля кістки добре м'ясо, біля матері гарне життя.

○

Де люба матуся, там кашка добра.

○

Матері дитина дорожча за золото.

○

Укусиш один палець, укусиш другий — усі болять.

○

Кожній матері свої діти найкращі.

Дитина без матері, як посів без роси.

○

Краще мати з одним оком, як батько з двома.

○

Батько собі дружину знайде, а діти другої матері не знайдуть.

○

Краще материні різки, ніж мачушин хліб з медом.

○

У чужого батька слово болючіше, як у рідного різки.

○

Нема дітей, нема і радості.

○

Одна дитина — не сім'я.

○

Одна дитина, як одна сорочка.

○

Хто має одну дитину, той її раб, хто має десять, той над ними пан.

Чим менші діти, тим більше клопоту.

○

Малі діти — мала біда, великі діти — велика біда.

○

Розумна дитина — батькові радість, ледача — материні сльози.

○

У гарної дитини дві матері, в поганій — жодної.

○

Думали викохати голуба,— виріс коршак.

○

Хліб дітей лежить на високій полиці.

○

Хто матері не слухає, той матиме собачу честь.

○

Хто батькового слова не слухає, той слухає голос вітру.

Хто батьків не шанує, той довго не живе.

○

Сварка ніколи не доведе до добра.

○

Де юрба, там бійка.

○

Хто ворожнечу посіяв, той ворожнечу й жатиме.

○

Двоє сперечаються, третій виграє.

○

Де двоє б'ються, третій перемагає.

○

Поки двоє собак за кістку гризуться, третій її вихопить.

○

В каламутній воді добре риба ловиться.

○

Поганий мир кращий за добру сварку.

Мир приносить золоті плоди.

○

Згода дім будує, ворожнеча руйнує.

○

Гострий ніж — тонка скибка.

○

Гостра сокира швидко камінь знайде.

○

З-під гострої сокири далеко тріски летять.

○

Хто на вогонь дмухає, тому іскри в очі летять.

○

Гнівне серце не розуміє, що добре, а що зле.

○

Хто зозла щось робить, той підіймає в бурю вітрила.

○

Добре слово знайде добре серце.

Краще одне добре слово, як сто лихих.

○

Любим словом більше допоможеш, як батогом.

○

Добре слово друзів привертає.

○

Злим словом нічого доброго не зробиш.

○

Де пісні лунають, там ворожнечі нема.

○

Краще з добром, як з ворожнечею.

○

Де дружба, там і вороги.

○

Як годують, так і люблять.

○

Де кохання, там і сльози.

Дружба без ворогів, як каша без солі.

○

Коли двоє ворогують, то обоє завинили.

○

Один собака довго не гавкає.

○

Одне поліно і в печі не горить, а два горять і в полі.

○

Слово за словом — ворожнеча готова.

○

Як сам добрий, то і всі добрі; а як ворогуватимеш, то всі будуть ворогами.

○

Тихі собаки живуть в одній конурі.

○

Злих собак не треба нацьковувати.

○

Де два вовки, там сварка.

Дві кішки в одному мішку не вживуться.

○

Двох півнів в одному дворі не втримаєш.

○

Не помиряться, як вогонь з водою.

○

Дві кішки з однієї миски молока не їстимуть.

○

Біля пустого корита свиню не побачиш.

○

Коли голод у двері заходить, мир через вікно у двір виходить.

○

Де хліб, там і мир.

○

Хто розумний, той не сперечається.

○

Не хочеш паритися, в баню не лізь.

Де гарна трава, там худоба спокійно пасеться.

○

Не ходи в мої ялини, не піду і я в твої.

○

Не пхайся туди, куди не пролізеш.

○

Не йди в чужу лазню корости шукати.

○

Сиди в конурі, треба буде — покличуть.

○

Потрібен, як п'яте колесо у возі.

○

Не сунь носа, де чорт мило варить.

○

Не лізь туди, де собаки гризуться.

○

Не стій близько, де сильні б'ються.

Як дров нема, то вогонь гасне.

○

**Де нема тебе, пане органіст, там со-
пілка мовчить.**

○

Доки піч топиш, доти й горить.

○

**Чим більше собаку б'ють, тим він
зліший.**

○

**І собака не любить, коли його проти
шерсті гладять.**

○

**Хто хоче побитися,— приводу не шу-
кає.**

○

**Сперечається, наче за кайзерову бо-
роду.**

○

**Б'ються, ніби батьківської землі не
поділили.**

Гарчить, як собака біля кістки.

○

Зустрілися, як собака з кішкою.

○

Не можна поладнати, як з пановими чобітьми.

○

Якби коза свині роги віддала, то свиня б небо перерила.

○

Гострий, як ніж.

○

Стрибає, як блоха у вічі.

○

Тріщить, як ялинові дрова.

○

Рубає, наче сокирою по каменю.

○

Рис, як свиня під дубом.

○

Жалить, як оса.

Сердитий, наче перцю наївся.

○

Вис, як собака на місяць.

○

Лазить, як воша в кожусі.

○

Ламається, наче панів староста.

○

Гавкай, гавкай, ссбачко, тільки не кусай.

○

Набрид, як нечиста сила.

○

Зробив добре — самому добре, зробив погано — самому погано.

○

Що робиш іншим, те сам собі робиш.

○

Сам їв, у самого й живіт болить.

○

Не роби зла — не буде соромно.

**Хочеш, щоб тобі добре було,— іншим
добро роби.**

○

**Зверни з дороги сам,— і тобі звер-
нуть.**

○

**Самому не годиться, іншим не від-
давай.**

○

**Чого собі не бажаєш, іншому не ро-
би.**

○

**Не роби іншим зла — і тобі не зроб-
лять.**

○

Іншим шкоду робиш — собі шкодиш.

○

**Хто іншим шкоду робить, сам добра
не зазнає.**

○

**Іншому пастку ставить — сам у неї
попадеться.**

В інших цілиш — у себе влучиш.

○

Іншого вдарив — сам упав.

○

Удару не буває без здачі.

○

Не кидай в чорта каменем, бо відлетить назад і влучить у лоб.

○

Хто меч носить, від меча і вмирає.

○

Хто іншому кладе камінь на дорозі, той сам через нього перечепиться.

○

Хочеш обдурити інших — себе обдуреш.

○

Яку кашу звариш, таку і їстимеш.

○

Що заробиш, те і матимеш.

Доброму добра слава.

○

Свині свиняча честь.

○

**Вовка б'ють не за те, що він звір,
а за те, що худобу краде.**

○

Хто любов сіє, той любов і жне.

○

**Що в горщик покладеш, те з нього
й візьмеш.**

○

**Яку міру відміряєш, таку й тобі від-
міряють.**

○

Як здоровкаєшся, так і відповідають.

○

**У полі кричать — у лісі відгукує-
ться.**

○

Який голос, такий відголос.

Не радій чужій біді, бо своя попереду.

○

Смійся, смійся, що чужа лазня горить, гляди, щоб твоя хата не зайнялася.

○

Не смійся, коли хтось падає, бо і сам упасти можеш.

○

Хто з інших кепкує, той з себе глузує.

○

Іншим добра не бажаєш, сам добра не діждешся.

○

Хто іншим зла хоче, сам його знайде.

○

Не жди для інших нещастя, бо сам його діждешся.

Чужому нещастю не радій.

○

**Хто іншим добро робить, той сам зла
не знає.**

Птах славиться
пір'ям,
людина — розумом.

Лісом іде,
лісу шукає.

**Очі бачать далеко,
розум — ще далі**

Розум — основа життя.

○

Мудрість дорожча за золото й срібло.

○

Розуму ціни немає.

○

У кожного свій розум.

○

Краще бідний, та розумний, ніж багатий, та дурний.

З міцним розумом і мудрою головою можна мати більше, ніж з багатством.

○

Багатство нікому розуму не додавало.

○

Розум будинки зводить.

○

Одна розумна голова десять годує.

○

Розумна порада — золото.

○

Порада веде людину до щастя.

○

Очі бачать далеко, розум — ще далі.

○

Розумний бачить все як на долоні.

○

Хто все бачить, тому очей не зав'яжеш.

Розумному і чорт дітей колише.

○

Добре бути дужим, а розумним — удвічі краще.

○

Розумом можна зробити багато більше, як силою.

○

Силою і нитки в голку не затягнеш.

○

Мудрий більше зробить розумом, ніж дурень силою.

○

Ведмідь бере силою, людина — розумом.

○

Гори силою не зрушиш, а розумом.

○

Розум без праці, як бджола без меду.

○

Не праця дорога, а мудрість.

Дурнів не сіють, не поливають, вони самі ростуть.

○

Громада не без дурня.

○

Розумний завжди візьме, а дурний — віддасть.

○

Дурний, мов затичка.

○

У кого в голові пусто, в того і в животі не густо.

○

Краще плакати з розумним, ніж сміятися з дурним.

○

Дурня і в церкві б'ють, а розумного і в шинку не зачеплять.

○

Де дурний втратить, там розумний знайде.

Що розумний збудує за рік, те дурний розкидає за годину.

○

За дурною головою ноги швидко стомлюються.

○

Людина без розуму, як сокира без топорища.

○

У довгої соломи та порожні колоски.

○

Голова без розуму, як ліхтар без гнота.

○

Не заради шапки голова на плечах.

○

Не кожен учений мудрий, не завжди невчений — дурний.

○

Птах славиться пір'ям, людина — розумом.

Який сам, така й твоя пісня.

○

Мудра людина, мудра й розмова.

○

Мудрий розуміє з півслова.

○

Мудрий багато не говорить.

○

Мудрий розумом не хвалиться.

○

Тихе озеро глибоке.

○

Що розумному з розумним багато говорити: «Добрідень» та «Здорові будьте».

○

Дурний балакає, розумний слухає.

○

У дурного серце на язиці, у розумного — язик на серці.

Де ворона бреше, там ластівка мовчить.

○

Доки дурний слухає, доти він і мудрий.

○

Дурень говорить про інших погане, розумний — гарне.

○

Кише дурень камінь у воду — десятеро розумних не витягнуть.

○

Сто розумних не можуть дурному відповісти.

○

Ниткою поля не виореш, з дурним не побалакаєш.

○

Один балакає про вітер, другий — про млин.

○

Побалакали, як свиня з гусаком.

Краще з кривим танцювати, як з дурним бесідувати.

○

Краще на козі в ліс їхати, ніж з дурним балакати.

○

Дурний птах, дурна його пісня.

○

Дурного впізнаєш по сміху.

○

Хто багато сміється, той мало розуму має.

○

У розумного чоловіка сміх видно, у дурного — чути.

○

Сміється, наче меду наївся.

○

Усмішка,— як повний місяць.

○

Розумний, як попове поросся.

Такий розумний, як волосний старшина.

○

Світла голова, та темний розум.

○

Дорослий чоловік, а розум—як у малій дитини.

○

Такий уже розумний — прочитав обкладинку календаря.

○

Розумний, як Скудрісів Юріс: жито продав, а хліб купує.

○

Парубок — як дуб, а розум — дупло в дубі.

○

Голова — як у коня, а розуму — як у півня.

○

Дурні дурне й роблять.

Юшку сьорбає, пити просить.

○

Лісом іде, лісу шукає.

○

Всі дивляться, та не всі бачать.

○

Не всі чують, хто має вуха.

○

**Три роки робить у млині, а не знає,
відкіля борошно сиплеться.**

○

**Сім років у Ризі прожив, а не знає,
де ратушна площа.**

○

Дурному і горщик — капелюх.

○

Дику качку свійською не зробиш.

○

Що з ведмедя візьмеш, окрім шкури.

○

З ворони співачки не вийде.

Голобля не зацвіте, мов яблуня.

○

Перед сліпим свічки не став.

○

Ложкою розуму в голову не увіллеш.

○

Не поможе півневі перлина.

○

Сліпому окуляри не допоможуть.

○

Наче в лісі виріс.

○

Упав, як з місяця.

○

Не знає ні ранку ні вечора.

○

Ні риба ні рак.

○

**Там стільки мудрості, як м'яса на
курячій лапці.**

Розуму, як у старої курки.

○

Дурний, як чобіт.

○

Без сокири ялини не зрубаєш, без розуму лазні не витопиш.

○

Вчення — світло.

○

Знання у людини їсти не просять.

○

Знання — не тягар.

○

Без науки, як без очей.

○

Хто не вчиться, той ведмідь.

○

Більше вчишся, більше знатимеш.

○

Як вчишся, так і знаєш.

Знати мало — нічого не знати.

○

Чим вища гора, тим далі видно.

○

Хто читає й пише, той хліба не просить.

○

За одного вченого двоє невчених дають.

○

Розум з роками росте.

○

Мудрість приходить зі старістю.

○

Мудрість сама по собі не приходить.

○

Учись замолоду, як хочеш бути мудрим на старості.

○

Вчи дітей, поки малі, дорослих учи ти пізно.

Чого Янітіс * не навчився в дитинстві, того Яніс не знає.

○

Посадити можна тільки деревце, а не дерево.

○

Краще хай плаче дитина, ніж опісля — батько й мати.

○

Без науки виріс, без честі живе.

○

Не навчать батьки — навчить життя.

○

Гни дерево, поки молоде, вчи дитину, поки мала.

○

Як батько й мати не б'ють, то життя поб'є.

○

Даси дітям волю, сам попадеш в неволю.

* Янітіс — пестливе ім'я від «Яніс».

Як не допомагають слова,— не поможе й батіг.

○

Слухняного можна словом навчити, а неслуха й віжками не навчиш.

○

Вчи прикладом, а не словом.

○

Краще раз показати, ніж сто слів сказати.

○

І ведмедя можна навчити, не те що людину.

○

Людина вдвічі швидше навчається зла, ніж добра.

○

Замолоду легко, на старості важко.

○

Старе дерево важко пересадити.

○

Що сьогодні не покращає, те завтра ще погіршає.

Хто не йде вперед, той сунеться назад.

○

Що замолоду не зробиш, робитимеш старим.

○

Вчитися ніколи не пізно.

○

Людина вчиться, поки живе.

○

Всю мудрість світу не можна вивчити.

○

Школа — дорога до знань.

○

Хто в школі лінується, той у житті нічого не досягне.

○

До школи ходити — не на пана робити.

○

Вчись не для вчителів, а для себе.

Час — один з найбільших учителів на світі.

○

Життя — це школа.

○

Звичка — велика сила.

○

До чого замолоду звик, те на старості робитимеш.

○

Де курка раз яйце знесе, туди знову піде.

○

Погані звички псують добру вдачу.

○

Який у колисці, такий і в домовині.

○

Гадюка міняє шкіру, а не зуби.

○

Шуліка ніколи білим не буває.

Вовк стає старішим, а не добрішим.

○

Порося сидіти за столом не навчиш.

○

Свиня зостанеться свинею, хоч і в палаці житиме.

○

Навчись сам, потім інших учи.

○

Мало хто хоче сам вчитись, вчити іншого кожен любить.

○

Не вчи інших того, чого сам не знаєш.

○

Не наказуй іншим, не навчившись сам слухатися.

○

Не вчи іншого, чого сам не вмієш.

○

Діти батьків не вчать.

**Що ти, дитино, знаєш про велосипед,
якщо сам ніколи на ньому не їздив.**

○

**Сліпий сліпому дорогу показував, та
обоє в яму впали.**

○

Розумного не треба вчити.

○

Іншим показує, а сам не бачить.

○

**Кота не треба вчити, як мишею ло-
вити.**

○

Здоровому лікар не потрібний.

○

**Не проси поради в багатого, а в му-
дрого.**

○

Не показуй вовкові дороги до лісу.

○

Інших вчимо — самі вчимося.

Язик сорому
не має.

Біблію
несе під пахвою,
а гріхи в мішку
за спиною.

**Будь чистий, як скло,
а ясний, як сонце**

Не всі дерева в лісі прямі.

○

Не шапка людину прикрашає, а людина шапку.

○

Який сам, такий і одяг.

○

Будь чистий, як скло, а ясний, як сонце.

○

Яке в людини серце, такі в неї і очі.

○

Золото і в багні блищить.

І в твердій шкаралущі часом таїть-
ся солодке зерня.

○

У солов'я сіре пір'я, та гарна пісня.

○

У павича яскраве пір'я, та в голові
полова.

○

Зверху блищить, а всередині звір.

○

Часом і червоне яблуко буває все-
редині червиве.

○

Де гордість, там мало розуму.

○

Нема диму без вогню, нема людей
без вад.

○

Пихатий, мов панова свиня.

○

Надувся, мов квочка,— іде і в свою
тінь дивиться.

Підняв гребінь, як кіт хвоста.

○

З гордовитим не побалакаєш.

○

Ніс у хмарах, а сам на землі.

○

**Йде так, що і яйце з голови не
впаде.**

○

Солома в животі, а голова в повітрі.

○

**Хай хоч і солома в животі, аби ка-
пельох на голові.**

○

**Без розуму мудрий, без майна бага-
тий.**

○

Великий рот, порожня голова.

○

Повна посудина не дзвенить.

Порожній млин без вітру меле.

○

Гуде, мов порожня діжка.

○

Повний колосок голову хилить, а пустий піднімає.

○

Чим повніший колосок, тим нижче до землі гнеться.

○

Кінь, що високо голову піднімає, погано тягне.

○

Хвастоці — людська слабкість.

○

Такий поважний, як півень з курячим яйцем.

○

Хвалькуватий, як індик.

○

Кудкудакає, наче курка в гнізді.

**Розхвалився, мов горобець на купі
гною.**

○

**Сам сидить в кутку, а думками в
Ризі.**

○

**Вище даху хоче скочити, а порога
переступити не може.**

○

Великий дим — мало тепла.

○

Думки горді, а розум короткий.

○

Високо заноситься — низько падає.

○

**Не задирай носа, бо швидко його
наб'єш.**

○

Не плюй у капусту, сам їстимеш.

○

На свині до хмар не піднімешся.

Не будь гордий, будь щасливий.

○

**Чим вище занесешся, тим нижче
впадеш.**

○

Не хвали гордого чоловіка.

○

**Якщо курка не кудкудакатиме, то й
не знатимуть, що яйце знесла.**

○

Сам малий, а язик довгий.

○

**Рот — як ворота в Петербург, хоч
шестернею їдь.**

○

**Рот такий, що й четвериком не об'-
їдеш.**

○

Язык сорому не мас.

○

У тебе дев'ять язиків, як у змії.

Говорить за сімох німих.

○

Балакає, як пастор.

○

Чого розкудкудакався, як стара курка.

○

Іде, як без недоуздка.

○

Що на серці, те на язиці, а що на язиці — всі знають.

○

Від дурного більше користі, як від балакучого.

○

Менше балакай, більше слухай.

○

Хто говорить — сіє, хто слухає — жне.

○

Краще двома вухами слухати, ніж одним язиком говорити.

**Що чуєш дома, не неси на вулицю,
а що чуєш на вулиці — не неси до-
дому.**

○

Спершу подумай, а тоді кажи.

○

**Перш ніж віддати копійку, обкрути,
перш ніж сказати слово — подумай.**

○

**Краще на три слова сказати менше,
ніж одне зайве.**

○

**Ступи крок — оглянись, скажи сло-
во — подумай.**

○

Одне слово підіймає бунт.

○

**Від одного зайвого слова буває ба-
гато лиха.**

○

**Од гострого слова болить довше, ніж
від удару батога.**

Злий язик січе гостріше, ніж меч.

○

Ніж ріже хліб, язик — серце.

○

Язиком можна комусь і спину зламати.

○

Розлитої води не збереш, сказаного — не повернеш.

○

Сказаного і конем не наздоженеш.

○

Мало знає, багато балакає.

○

Не знаєш — не кажи.

○

Не кажи всім, що знаєш, але знай усе, що сказав.

○

Що язик заробляє, за те спина платить.

**Коли немає чого казати, прикуси
язика.**

○

Ідь до Риги кіньми, а не язиком.

○

**Не все можна їсти, не все годиться
говорити.**

○

**Краще багато їсти, ніж багато го-
ворити.**

○

**Чим більше собака гавкає, тим мен-
ше його слухають.**

○

**Хто багато говорить, той багато бре-
ше.**

○

В багатослів'ї мало розуму.

○

**Багато полови — мало зерна, багато
слів — мало думок.**

Чужий дим очі їсть.

○

Чужу провину бачить, а свої не помічає.

○

У себе коня не бачить, а в іншого голку помічає.

○

Хто бачить вади інших, той свої приховує.

○

Хто сам святий, для того інші не святі.

○

Як десь — стоокий, а як дома — одноокий.

○

Чужі двері миє, свої брудні.

○

Злі люди в інших зло шукають.

○

Порядна людина іншої не огудить.

**Що сам робить, те й на інших на-
говорює.**

○

Інших коле, сам кричить.

○

Як та пилка: сама ріже, сама й виє.

○

**Самі лазню натопили, самі ж кри-
чать, що жарко.**

○

Сам на печі, інших на небі шукає.

○

**Хто сам у гною спить, той іншого
там шукає.**

○

У свині все свиняче.

○

Злодій думає, що всі злодії.

○

**Інші думають про тебе так само, як
ти про них.**

Сміявся горщик з казана, а сам у сажі.

○

Хто на інших наговорить, сам відповість.

○

Не надівай на голову іншого своєї шапки.

○

Спершу подивись на себе, а тоді смійся з інших.

○

Що іншим хочеш сказати, спершу скажи собі.

○

Спершу витягни колоду із свого ока, а потім — скалку з чужого.

○

Хай кожен свій куток прибере, скрізь буде чисто.

○

Не пери чужої сорочки.

Добра слава на печі спить, погана — по вулиці гуляє.

○

Ще й вогонь не горить, а дим уже над комином.

○

Муха є, слон буде.

○

І від соломинки палаці горять.

○

Вікна, двері зачиниш, а рота людям не заткнеш.

○

Язиком хліб заробляє.

○

У лестивого солодкий язик.

○

Мудрий шуліка ховає пазури.

○

Язик гарний, серце погане.

Гарні слова, погані діла.

○

Ротик медом помазаний.

○

На язиці — мед, під язиком — лід.

○

На словах — ангел, на ділі — сатана.

○

Біблія на язиці, чорт у серці.

○

Біблію несе під пахвою, а гріхи — в мішку за спиною.

○

Бога благає, чортові служить.

○

Не всі святі, хто до церкви ходить.

○

Однією рукою хреститься, другою людям в очі штрикає.

Голова тигра, хвіст гадюки.

○

Літні очі, та зимові зуби.

○

Однією рукою гладить, другою — б'є.

○

Спереду янгол, ззаду — чорт.

○

На вигляд святий, насправді ж — злий.

○

В очі ладен із шкіри вилізти.

○

Слизький, як в'юн.

○

Стоїть, як свята Мара.

○

Тане, як масло на сонці.

○

Він не муха, з носа не проженеш.

Прямий, як панів батіг.

○

Чесний, як той кіт на очах у хазяїна.

○

Улеснику потрібен не ти, а твоя гостина.

○

Як ти мені, так і я тобі.

○

У кожного своя голова і свій розум.

○

Кожен свою правду боронить.

○

Дві собаки хати не встерезуть.

○

У кого в дворі два півні, там пізно сонце сходить.

○

Дві хазяйки доброго обіду не зварять.

**Двоє одну хату будували, ні один
не збудував.**

○

**В собаки два господарі, та він голод-
ний.**

○

**Не моя свиня, не моя нива, нехай
риє.**

○

Не твоя нива, не твоя біда.

○

Не мій кінь, не мій віз.

○

Кожен свою межу стереже.

○

Од чужого нещастя живіт не болить.

○

**Кожен краще знає, де йому чоботи
муляють.**

○

**Що таке вогонь, визнаєш тоді, як
шапка загориться.**

Кожному своя рана болить.

○

Кожен свою шибку береже.

○

**Хто від свого рота відірве та іншому
в рот покладе?**

○

Хто дасть, як сам не знайдеш.

○

Своя ноша не важка.

○

Всяка корова своє теля лиже.

○

Кожному любя своя пісня.

○

Всякій качці своє озеро велике.

○

Свій шматок найдобріший.

○

Своя хата — як рідна мати.

На своєму коні далеко поїдеш.

○

Своє око — діамант, чуже — скло.

○

Лиха людина гірша за звіра.

○

Краще зустрітися з чортом, як з лихим чоловіком.

○

Лютий собака хапає за полу, а зла людина за горло.

○

Нещастям однієї людини сто живе.

○

Що впало, те важко підняти.

○

На мертвечину всі круки злітаються.

○

Як тин упав, то всі переступають.

○

На вовка, що тікає, всі тюкають.

Як тягне кінь, так його і поганяють.

○

Де свиню годують, там і пацюки живуть.

○

Щастя йде — заздрість на дорозі стає.

○

Заздрісники вмирають, а заздрощі — ніколи.

○

Кожному любий учорашній день.

○

Сусідська курка завжди більша за свого гусака.

○

Коли дуб на землі лежить, то всяк хоче трісок назбирати.

○

Чужими руками легко гаряче вугілля ворушити.

**З чужої шкіри легко широкі пояси
різати.**

○

За чужою спиною кожен розумний.

○

**Сам лізе на небо, а інших штовхає
в пекло.**

○

В одних пожежа, інші — гріються.

○

Повівся, як свиня в горосі.

○

Не сів, а косити хоче.

○

Сьогодні мені, а завтра — тобі.

○

На кому вовна, того й стрижуть.

○

Кіт не спить, коли риба на полиці.

○

Ніхто не кусатиме своїх пальців.

Який кінь вівса не їстиме, коли йому дають.

○

Хто іншим заздрить, сам нічого не має.

○

Не видирай пиріжка з чужого рота.

○

За одну чужу копійку згубиш своїх десять.

○

Не женись за чужим щастям,— своє шукай.

○

Не заздри чужому щастю, коли своє з сітки випустив.

○

Чужим добром не розбагатієш.

○

Краще бідувати, ніж красти.

○

Краще попросити, ніж украсти.

Краще свої постולי, ніж чужі чоботи.

○

Брудні руки можна помити, поганого вчинку не виправиш.

○

Один раз украдеш — на все життя злодій.

○

З голки починає, кінцями кінчає.

○

Не поклав — не чіпай.

○

Не рубай дерева, коли не знаєш, чиє воно.

○

Крадіжкою не розбагатієш.

○

На краденому добрі чужі сльози.

○

Краденою сіткою риби не наловиш.

Нечесно прийшло, нечесно пішло.

○

Хто в інших краде, той себе обкрадає.

○

Переховувач гірше злодія.

○

Тхір у своїй хаті курки не візьме.

○

Злодій у злодія ніколи не вкраде.

○

Хто завинив, той боїться.

○

Злодій, як заєць: своєї тіні боїться.

○

У кого довгі руки, в того життя коротке.

○

Не проси багатого, а щедрого.

○

Чим багатший, тим скупіший.

Бідний дасть з мішка, багатий не дасть з комори.

○

Бідний годує масним, багатий — пісним.

○

Краще їсти сухар у бідного, ніж в багатія полову.

○

У кого великий гаманець, в того мало грошей.

○

Легше багатому дати, ніж у нього взяти.

○

З дерева тріски летять, з каменя — не летять; у щедрого можна щось випросити, у скупого — ні.

○

Жди, поки у гусака вівса випросиш.

○

Не проси у kota сала.

Скнара — завжди злидар.

○

Скільки не їсть, а все їсти хоче.

○

Йому завжди дров мало.

○

Морю ніколи води не настачиш.

○

Він за гроші віддасть чорту душу.

○

Цей за гроші у вогонь і в воду.

○

Цей за карбованця борону на дах церкви витягне.

○

За копійку жене вошу в Ригу.

○

Скупому важко живеться.

○

Пішки ходить, а грошей — мішок.

**Сидить над своїми грішми, як чорт
над душею.**

○

На грошах сидить, а з голоду мре.

○

Скупий сам собі жаліє зїсти.

○

Сам не їсть, іншим не дає.

○

**Мов той собака, що спить на копиці
сіна: сам не їсть і іншим не дає.**

○

**Скнара на своєму полі й каменя не
дасть розбити.**

○

**Скнара скоріше вмре, ніж розлучить-
ся із своїми грішми.**

○

**У нього руки тремтять, коли щось
іншим дає.**

○

Їсть коржі, а хліб береже.

Хто питає, чи хочеш, той від щирого серця не дасть.

○

Копійку береже, карбованці прогулює.

○

Що скнара назбирає, те собака поїсть.

○

Беріг, беріг — та ні собаці, ні котові.

○

Багато хоче, мало має.

○

Складай гроші, та не вмри з голоду.

○

Що батько граблями нагребє, те син жменями розкидає.

○

Легко зароблене легко і йде.

○

Дурень — збирає, розумний — витрачає.

**Марнотратність веде до жебрацького
ціпка.**

○

Драного мішка не насиплеш.

○

**Клади копійку до копійки, матимеш
сто.**

○

Не розтринькуй, поки не заробив.

○

Зернина до зернини — засік повний.

○

Будь багатий навесні, а не восени.

○

**Восени не збережеш — навесні по-
кладеш зуби на полицю.**

○

Запасай восени — матимеш взимку.

○

**Восени згодиться старий кожух,
а навесні — старий кінь.**

Хто старого не латає, той нового не має.

○

У старому одязі новий заробляють.

○

Краще без вечері лягати, ніж з боргами вставати.

○

Ліс у болоті згниє, а не борг.

○

Борг не жде.

○

Синів борг батько платить.

○

Позичив гроші — придбав ворога.

○

Другові даси — у ворога проситимеш.

○

Легко дати, важко повертати.

○

Бабусю важко годувати, старі борги нелегко повертати.

Дай пояс — повернуть лихо.

○

Боргів більше, як волосся на голові.

○

**Зроби людині добро,— вона тобі злом
віддячить.**

○

Пияцтво — корінь усього зла.

○

Пий, поки розум проп'єш.

○

Багато п'єш — швидко помреш.

○

В чарці тонуть більше, як у морі.

○

На хаті п'яниці поганий дах.

○

**Чоловік у шинку гуляє, жінка дома
ридає.**

○

Кінь п'яниці — кістки та шкура.

П'яниця багато балакає, та мало робить.

○

На копійку випив — на карбованець набешкетував.

○

Після першої чарки — вівця, після другої — лев, після третьої — свиня.

○

Сам пив, а кінь п'яний.

○

Сам за свої гроші сидить у ямі й плаче.

○

Честь п'яниці — чарка.

○

За горілку сам чорт танцює.

○

Крутиться, мов колесо.

○

Йде, як вівця без голови.

**З'явився, мов та блискавка на ясно-
му небі.**

○

Пробіг, як вовк через Ригу.

○

Гарний хлопець, та вітер у голові.

○

**Ні бог не нагодує, ні чорт не при-
спить.**

○

Швидко горить, швидко й гасне.

○

Стрімкі води швидко спливають.

○

Боїться, як чорт грому.

○

У страху довгі ноги, великі очі.

○

Боягуз од своєї тіні тікає.

○

Боїться, мов заєць води.

Іде, як по льоду.

○

Морозу боятися — надвір не ходити.

○

Спить, як заєць: з розплющеними очима.

○

Ласий, як ведмідь до меду.

○

Упав, як шуліка на курку.

○

Облизується, мов кіт, що сметану з'їв.

○

Сидить, мов смерті жде.

Нема дерева
без коріння.

Здоров'я і сила —
найбільше щастя
людини.

З приказки слова не викинеш

Слово — золото, мовчання — срібло.

○

Слово — дорожче за гроші.

○

І одне слово багато важить.

○

Коротко сказано, та ясно.

○

Багато слів — мало думок.

○

Недобрих слів не обгородиш.

Який сам, таке й твоє слово.

○

Що звариш, те і їстимеш.

○

Скажеш — не повернеш.

○

**Держи коня за повід, а чоловіка за
язик.**

○

**З меду починається, та гірко кін-
чається.**

○

Не шукай зерна в полові.

○

Життя — не один день.

○

Вік прожити — не мішок пошити.

○

На віку всякі дні — і гіркі і солодкі.

○

Нема троянд без колючок.

Не буває гіркого без солодкого, поганого без гарного.

○

Ні ти не знаєш, ні я: поживемо — побачимо.

○

Ніхто своєї долі не вгадає.

○

Кінця свого віку ніхто не побачить.

○

Кінчик носа можна побачити, а кінець віку свого— ні.

○

Часом година приносить таке, що й за рік не діждешся.

○

Сьогодні п'ять волів у хліві, а завтра й хвоста нема.

○

Одна біда не біда.

○

У кожного своє горе.

Ходить, як по старих сходах.

○

Не щодня сонце світить, не щодня дощ ллє.

○

Чим більша радість, тим більше горе.

○

Нещастя ніколи одне не приходять.

○

Коли біда приходять, то стукає у двері й вікна.

○

Свого лиха іншим не віддася.

○

Нещастя робить мудрим.

○

Щастя дає радість, нещастя — мудрість.

○

Після грози — сонце, після нещастя приходять щастя.

Коли нещастя в одному вікні, то щастя — в другому.

○

Від нещастя до щастя не дуже далеко.

○

Один крок до щастя, два — до нещастя.

○

Не радій, що знайшов, не побивайся, що загубив.

○

Щастя й туман швидко зникають.

○

Щасливі дні летять, як вітер.

○

Скло і щастя швидко розбиваються.

○

Щастя не приходять без нещастя.

○

Погане приходять зненацька, добро-го ніяк не діждешся.

Всім щастя не вистачить.

○

Щастя приходить тоді, коли його не ждеш.

○

Щастя не віл — за роги не втримаєш.

○

Щастя само не прийде, поки його не візьмеш.

○

Голими руками щастя не візьмеш.

○

У кого сміливе серце, того щастя любить.

○

Хто сміливо ходить, рідко падає.

○

Всяк із своїм щастям родився.

○

Дурному дурне й щастя.

Щастя — як повітря.

○

Щасливий той, хто може сам себе поважати.

○

Не мірай свого щастя чужою мірою.

○

Щастя багато, розуму мало.

○

Здоров'я і сила — найбільше щастя людини.

○

Спить, як у бога у вусі.

○

Живе, як після батькового весілля.

○

Живе, як воша в кожусі.

○

У малого мала біда.

○

Малі птахи — малі гнізда.

Дитина й собака впізнають добру людину.

○

Малі собаки, та гострі зуби.

○

Малий чоловічок, та велика голова.

○

У молодих молодий розум.

○

Молода голова, старечий розум.

○

Молодість не знає, старість не може.

○

Взимку троянди не цвітуть, на старості радощі не приходять.

○

Труднощі легше подолати замолоду, ніж на старості.

○

Молодий бере силою, старий розумом.

Старим піч, молодим — гулянка.

○

Старий чоловік, розумна порада.

○

Старого горобця половою не зама-
ниш.

○

Не смійся із старих, сам будеш ста-
рий.

○

Білий, як цвіт яблуні.

○

Білий, як сонце.

○

Біла борода, сиве волосся — окраса
старості.

○

Яке життя, така й смерть.

●

Ти ще прийдеш у мій березняк по
гриби, а я в твій — ніколи.

За гроші все купиш, та не здоров'я.

○

Без зубів хліба не наїсишся.

○

Людина без ніг, як риба без води.

○

Хворому потрібен лікар, здоровому — робота.

○

Старість і смерть усіх ждуть.

○

Людина два віки не живе.

○

Вмирають дурні, вмирають і розумні.

○

Бідний чи багатий — смерть нікого не минає.

○

Смерть не питає: молодий чи старий.

Людина вмирає, а слова її не забуваються.

○

Людина вмирає, а діло її живе.

○

Без хліба й солі погана розмова.

○

Після роботи хліб солодший за мед.

○

Який хліб, така й сила.

○

Річки не буває без джерела.

○

Кожна річка має свій закрут.

○

Кожна споруда має свій підмурок.

○

Немає дерева без коріння.

○

Де повітря, там життя.

Де голка, там і нитка.

○

Де ліс, там дерева.

○

Де птах гніздо в'є, там і яйця несе.

○

Де озеро, там риба.

○

Де дим, там вогонь.

○

Де овечка, там і вовк.

○

Де квіти, там медок.

○

Чим ясніше сонце, тим чорніша тінь.

○

Чим темніша ніч, тим ясніші зорі.

○

Чим темніше небо, тим ясніша блискавка.

Де глибша вода, там більше риби.

○

Чим вище дерево, тим важче йому падати.

○

Скільки дров, стільки й тепла.

○

Коли вітер дме, ліс гуде.

○

Куди вітер віє, туди й хмари несе.

○

Перед бурею завжди затишшя.

○

Високе дерево всі вітри гнуть.

○

Вода вгору не тече.

○

З брудного джерела та не буде чистої води.

○

За днем приходять ніч.

Де високий тин, там сніг довше лежить.

○

Де густий бур'ян, там трава не росте.

○

Нема моря без берегів, гори без вершини.

○

Сонце сходить, туман опадає.

○

Ніщо не стоїть на місці.

○

Вчорашній день назад не повернеться.

○

**З зерна — дерево, з дерева — плоди,
з плоду — зерно.**

○

Річка не тече назад.

○

Рік рокові не брат.

Чим тепліше літо, тим лютіша зима.

○

Літо — очі, зима — зуби.

○

Що березень не захоче, квітень зробить.

○

Сьогодні так тепло, що й гола ворона не змерзне.

○

Дощ сіє, як крізь сито.

○

Буде дощ — будуть гриби.

○

Нехай лє дощик — буде маслечко.

○

Темна ніч без місяця, похмурий день без сонця.

○

Тут тільки батька з матір'ю не вистає.

У кожного звіра свій норів.

○

Вовка ноги годують.

○

У зайця дев'ять шкур.

○

Одне діло бачити, інше — чути.

○

Ні печене, ні варене.

○

Ні собаці, ні коту, ні іншим, ні собі.

○

Немає чим і люльки набити.

○

**Я пан, і ти пан, хто ж мішок нести-
ме?**

○

На якій горі я з тобою свиней пас?

○

**Це було в 1012 році, коли чорт був
хлопчиком.**

Йти попереду свого носа.

○

Піду вітру дорогу показувати.

○

Постій біля воза, поки кінь газету прочитає.

○

Я тебе навчу, як на ялину без сучків лазити.

○

Я тобі покажу, які птахи вночі співають.

○

Хай бог дасть, поки чорт спить.

○

Ну, ну, не бийте, за живого більше грошей дадуть.

○

Не виплач усіх сліз, скоро буде тепле літо.

○

Жди, коли в каміння ноги виростуть.

Жди, коли півень яйце знесе.

○

Це буде тоді, коли собака хвостом гавкатиме.

○

Тобі цього не бачити, як свині неба.

○

Щез, як дрібка солі в морі.

○

Упав, наче в колодязь.

○

Летить, як полова на вітрі.

○

Це таке саме, як «амінь» у церкві.

○

Це як крапля води на розжареній цеглі.

○

Пропає, як свиня в житі.

○

З великої хмари та малий дощ.

Горить, як козячі роги в дощ.

○

Тихше, — бог постоли взуває.

○

**Двоє несуть, третій за ними йде, а
четвертий сліди замітає.**

○

**За котом нічого плакати, коли ху-
доба здорова.**

○

**Як за кожним плакати, то треба очі
мінати.**

○

**З подяки нічого не матимеш, треба
ще в гаманці мати.**

○

Дівка — мов іскра вогню.

○

Прямий, як свічка.

○

Вгодована, як мірошникова свиня.

Жінка, мов піч.

○

Чоловік, наче ведмідь.

○

Ну й чоловік — горобцю по коліно.

○

Товстий, як тюлень.

○

Легкий, як куль соломи.

○

Лінивий, як мішок полови.

○

Голова, мов горщик.

○

Очі, як у миші.

○

Очі, як у сови.

○

Ніс, мов комин.

Шия, наче у вола.

○

Зуби, як у пилки.

○

**Вуха — як у зайця, нігті — як у
кота.**

○

Білий, наче молоком умитий.

○

Йде, як без кісток.

○

Поспішає, як багатий за смертю.

○

Ходить, мов принцеса.

○

Хитається, як старий тин.

○

Темно, як у колодязі.

○

**Очима красти — не в кипеню кла-
сти.**

У нього ще в голові старий Адам.

○

Зітхає так, що аж ліс хилиться.

○

Перцю тобі на язык!

○

**Пір'ячко гарненьке, та лапки чор-
ненькі.**

○

Світ — хата, небо — дах.

○

Бур'яни живучі.

○

**Чого співаєш, мухо, кінь ще живий
ходить.**

○

**Одному люба мати, другому — донь-
ка.**

○

Балакає, наче каші в рот набрав.

Голий, як святий: лиха не боїться.

○

Краще втратити щоглу, ніж корабель.

З М І С Т

- 5 Вступне слово *Володимира Бойка*
Батьківщина і свобода — найсвяті-
14 ше, найдорожче на землі
24 Де народ, там і правда
Дерево славиться плодами, а люди-
34 на — ділами
94 Бідак заробляє, багач забирає
Як не маєш друга, то знайди, а зна-
124 йшов — бережи
Очі бачать далеко, розум —
160 ще далі
Будь чистий, як скло, а ясний,
180 як сонце
216 З приказки слова не викинеш

ЛАТЬШСКИЕ ПОСЛОВИЦЫ И ПОГОВОРКИ

Сборник

(На украинском языке)

Видавництво «Дніпро»,
Київ, Володимирська, 42.

Редактор *З. Г. Коваль*
Художник *В. М. Дозорець*
Художній редактор *П. Т. Вишняк*
Технічний редактор *О. І. Дольницька*
Коректори *Л. Г. Лященко, Ю. А. Мороз*

Виготовлено на Книжковій фабриці
«Жовтень» Комітету по пресі при Раді
Міністрів УРСР. Київ, вул. Артема, 23-а.

Здано на виробництво 10/І 1972 р. Під-
писано до друку 28/ІІІ 1972 р. Папір № 1.
Формат 70×108¹/₆₄. Фізичн. друк. арк. 3,75.
Умовн. друк. арк. 5,25. Обліково-видавн.
арк. 4,28. Ціна 32 коп. Зам. 460. Тираж
30 000.

